

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

KĘSTUTIS NAUDŽIŪNAS

II kurso studentas

**PIETRYČIŲ AZIJOS DEMOKRATIZACIJA JAV UŽSIENIO POLITIKOJE: VIETNAMO IR
MIANMARO ATVEJAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. K. Andrijauskas

Vilnius, 2016

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Naudžiūnas K. Pietryčių Azijos demokratizacija JAV užsienio politikoje: Vietnamo ir Mianmaro atvejai: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas K. Andrijauskas. – V., 2016. – 48 p.

Reikšminiai žodžiai: demokratizacija, demokratijos plėtra, JAV užsienio politika.

Šiame darbe nagrinėjama JAV vykdoma demokratijos plėtros politika (B. Obama valdymo laikotarpiu). Darbe vertinamas demokratijos plėtros politikos vaidmuo ir jos vertybinis pagrindas JAV užsienio politikoje bei kitų JAV regioninių interesų įtaka demokratizacijos procesų įgyvendinimui.

Įvertinus teorines demokratijos plėtros gaires ir galimus demokratizacijos įgyvendinimo būdus ir tikslus, darbe tiriama JAV parama demokratijos įsitvirtinimui Vietname ir Mianmare.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „Pietryčių Azijos demokratizacija JAV užsienio politikoje: Vietnamo ir Mianmaro atvejai“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Kęstutis Naudžiūnas

TURINYS

ĮVADAS	6
1. ŠIUOLAIKINĖ DEMOKRATIJOS PLĖTROS POLITIKA.....	11
1.1. Teorinės paramos demokratijai įtvirtinimo strategijos: realistinio ir idealistinio modelių sankirta.....	11
1.2. JAV demokratijos plėtros politika šiandien	15
1.3. Alternatyvos JAV demokratijos modeliui.....	20
2. JAV DEMOKRATIJOS PLĖTROS PIETRYČIŲ AZIJOJE PRAKTIKA	24
2.1. Pietryčių Azijos demokratizacijos ištakos: B. Obama „posūkio į Aziją“ politika	24
2.2. JAV parama Vietnamo demokratizacijai: tarp pragmatizmo ir idealizmo.....	25
2.3. Sėkminga Mianmaro demokratizacija – JAV demokratijos plėtros politikos rezultatas	32
2.4. Vietnamo ir Mianmaro atvejų palyginimas	39
IŠVADOS	41
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	44
SUMMARY	47

IVADAS

Iškart po Šaltojo karo, Jungtinės Amerikos Valstijos galėjo mėgautis hegemonės statusu. Stipri ekonomika, lygių pasaulyje neturinti kariuomenė leido JAV vienai projektuoti pasaulio geopolitiką, o bet kokios alternatyvos buvo neįmanomos ar bent jau sunkiai įsivaizduojamos. Nuo Šaltojo karo pabaigos praėjus daugiau metų, galima pastebėti rimtus pokyčius pasaulio geopolitinėje situacijoje, kurioje JAV nebėra vienintelis žaidėjas. Kenneth Waltz teiginys dėl bet kokios hegemonijos laikinumo puikiai pasiteisina žiūrint į Pietryčių Azijos regioną, kur Pietų Kinijos jūroje bei Indokinijos pusiasalyje vis svarbesnį vaidmenį ima vaidinti Kinija, o JAV dominavimas nebėra toks akivaizdus. Tokiu būdu, kylant Kinijos ekonominei, politinei, ir karinei galiai ardant nusistovėjusį galių balansą, JAV yra priverstos ieškoti būdų siekiant išlaikyti sau palankią aplinką regione. Barack Obama „posūkio į Aziją“ politika žymi JAV užsienio politikos orientavimą į Rytų Azijos regioną, o jo demokratizacijos procesas tampa JAV tikslu ir priemone siekiant susigrąžinti ir sustiprinti regionines pozicijas.¹

Kaip pažymėjo Henry Kissinger, prielaida, kad demokratinės valstybės nekariauja viena prieš kitą, buvo Amerikos idealizmo pagrindinis elementas, lemiantis JAV užsienio politiką nuo mažiausiai Woodrow Wilson laikų.² Vertinant demokratizacijos naudą iš šių dienų perspektyvos, demokratiška Pietryčių Azija, kaip JAV interesas, užtikrintų taiką ir stabilumą regione, sukurtų tvirtais ekonominiais saitais, žmogaus teisių laikymusi pagrįstų visuomenių bendradarbiavimą, užtikrintų laisvę visiems pasaulio piliečiams. Todėl JAV aiškiai deklaruoja sieksianti kartu su mažiau išsivysčiusiomis valstybėmis įveikti skurdą, kuriame klesti diktatūros ir teroristinės organizacijos, trukdančios įsigalėti laisvei ir gerovei.

Šio darbo *problema* atsiskleidžia kvestionuojant JAV užsienio politiką, kuomet deklaruojamos demokratijos plėtros vertybės neretai yra laikomos kitų užsienio politikos interesų priedanga. Kitaip tariant, karinio saugumo, ekonominiai interesai galimai nustumia demokratijos įtvirtinimą į antrą planą ir vertybinis JAV užsienio politikos pagrindas (šiuo atveju – demokratijos sklaida) netenka prasmės. B. Obama valdymo metu demokratijos sklaidai tapus vienu iš užsienio politikos prioritetų, aktualu nagrinėti ar JAV vykdoma demokratizacijos politika Pietryčių Azijoje yra principinga ir grindžiama vertybiniais pagrindais. Šio magistrinio darbo *tikslas* yra Pietryčių Azijos demokratizacijos proceso

---

¹ Kurt Campbell, Brian Andrews, „Explaining the US ‘Pivot’ to Asia“, Chatham House.“ 2013, London http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Americas/0813pp_pivottoasia.pdf, [žiūrėta 2015 05 27].

² Terry D. Clark, *JAV užsienio politika po 2006 m. rinkimų į Kongresą: neokonservatizmas ir jo oponentai*. Kn. Gediminas Vitkus (sud.), „Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2007“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008, 14.

įvertinimas B. Obama antrosios kadencijos laikotarpiu. Darbe tiriant Vietnamo ir Mianmaro atvejus, JAV indėlio įtvirtinant demokratiją šiose valstybėse įvertinimas ir palyginimas leis atsakyti į darbe keliamą *klausimą*, ar JAV vykdoma demokratijos plėtros politika Pietryčių Azijoje yra nuosekli bei paremta vertybiniu pagrindu ir neapsiriboja vien tik parama palankiems politiniams režimams šalyse.

Magistrinio darbo tyrime pasirinktos valstybės JAV užsienio politikoje užima vis svarbesnį regioninį vaidmenį ir tampa savotišku lakmuso popierėliu, nusakančiu galimą demokratizacijos proceso sėkmę regione. Ryškūs skirtumai tarp tyrime pasirinktų regiono valstybių turėtų atskleisti ir pačios demokratijos užtikrinimo svarbą JAV užsienio politikoje.

Sėkminga Mianmaro demokratizacija laikoma B. Obama administracijos nuopelnu. Nepaisant to, šalyje pilietinių teisių padėtis tebėra pakankamai prasta, egzistuoja etninio konflikto grėsmė. Mianmaras etniniu, religiniu požiūriu yra daugialypė valstybė, todėl tai apsunkina demokratijos įdiegimą šalyje. Mianmarui teoriškai tapus demokratine valstybe, bus ypač aktualu iširti ar JAV ir toliau ketina stiprinti demokratiją šioje valstybėje, ar apsiribos palankios (demokratinio keliu išrinktos) Mianmaro valdžios buvimu.

Vietnamo atvejis yra unikalus tuo, jog ši valstybė yra komunistinė ir vargiai pretenduoja artimiausiu metu įstoti į demokratiškas valstybių šeimą. Visgi Vietnamo tapimas demokratine valstybe Jungtines Valstijas galimai domina ne mažiau nei Vietnamo strateginė reikšmė ir jo kariniai pajėgumai Kinijos sulaikymo klausimu, todėl JAV indėlis į Vietnamo demokratizaciją yra aktualus siekiant atsakyti į darbe keliamus klausimus.

Siekiant įvertinti JAV Pietryčių Azijos demokratizacijos politiką, darbe bus keliami šie *uždaviniai*:

- Išsiaiškinti, kokiais būdais JAV ketina/turėtų užtikrinti demokratijos įtvirtinimą;
- Išnagrinėti JAV indėlį į demokratijos stiprinimą Vietname ir Mianmare;
- Palyginus Vietnamo ir Mianmaro atvejus, atskleisti, kokią demokratijos plėtros politiką (pragmatišką ar idealistinę) vykdė JAV.

Magistrinio darbo pirmojoje dalyje daugiausiai dėmesio bus akcentuojama į teorinius demokratijos plėtros politikos įgyvendinimo aspektus. Be teorinių išvalgų, kaip yra vykdoma demokratizacijos politika, šioje dalyje bus aptarti ir konkretūs JAV demokratijos plėtros politikos ypatumai, susiformavę per keletą dešimtmečių. Kadangi neretai JAV užsienio politika yra kritikuotina, pirmojoje dalyje bus apžvelgtos ir JAV vykdomai demokratijos plėtros politikai galimos alternatyvos, aktualios tiriamųjų šalių atžvilgiu. Antrojoje darbo dalyje bus analizuojamas realus JAV indėlis į Vietnamo ir Mianmaro

demokratijos stiprinimą, o šių valstybių atžvilgiu vykdytos JAV demokratijos plėtros politikos palyginimas leis atsakyti į darbe keliamus klausimus.

JAV užsienio politikos sufokusavimas į Kiniją ir Pietryčių Aziją nėra naujas politologų žvilgsnį patraukęs procesas. Visgi galių balansavimas regione dažniausiai yra aptarinėjamas žvelgiant per karinę, ekonominę prizmę. Tuo tarpu Pietryčių Azijos demokratizacija, kaip JAV užsienio politikos tikslas ir kryptis, nėra plačiai nagrinėta. Nepaisant to, didelę šio proceso reikšmę liudija pastaroji JAV Nacionalinio saugumo strategija, kurioje demokratijos įsitvirtinimas tapatinamas su taika, klestėjimu, gerais kaimyniniais santykiais, todėl demokratijos stiprinimas yra suvokiamas kaip būtinas žingsnis.³ 2015 metų strategijoje konstatuojama, jog JAV turimi interesai visame pasaulyje yra užtikrinami per stiprią ir nuoseklią, alternatyvų pasaulyje neturinčią lyderystę, tačiau greta pripažįstama, jog Amerikos ištekliai ir įtaka nėra beribiai, todėl sąjungininkų tinklo plėtros svarba yra būtina, o Amerikos lyderystei užtikrinti būtinos sąjungos su įvairiomis pasaulio šalimis pagrindas yra bendros vertybės, šiuo atveju – demokratinės.⁴ Demokratines valstybes laikant pagrindinėmis sąjungininkėmis, JAV ketinimas teikti visą reikalingą pagalbą, skatinant ir remiant politines, ekonomines ir saugumo reformas Vietname ir Mianmare atrodo logiškas, pagrįstas ir būtinas užsienio politikos žingsnis. Palyginus 2015 metų JAV Nacionalinio Saugumo Strategiją su priešpaskutine, išleista 2010 metais, reikia pripažinti, jog demokratijos plėtra ir anksčiau buvo deklaruota kaip svarbi JAV užsienio politikos dalis, tačiau 2015 metų strategijoje demokratijos sklaidos būtinybė yra akcentuojama gerokai dažniau, o Pietryčių Azijos regionas konkretizuojamas kaip demokratizacijos objektas (2010 metų strategijoje daugiau akcentuojama demokratijos būtinybė Vidurio Rytuose).⁵

Lyginant dvi paskutiniąsias nacionalinio saugumo strategijas ir atsižvelgus į JAV ketinimą stiprinti pozicijas Azijoje, galima daryti prielaidą, jog demokratijos vaidmuo JAV užsienio politikoje išaugo ir bent jau teoriškai bus svarbus įgyvendinant užsibrėžtus saugumo ir užsienio politikos tikslus. Įvertinus faktą, jog praktiškai visos Pietryčių Azijos valstybės jaučia su Kinijos galios augimu ir ambicijomis dominuoti regione susijusias grėsmes, JAV, pasikliaudama ir vadovaudamasi savo vertybine sistema, plės draugiškų valstybių aljansą šiuo pagrindu ir stiprins savo įtaką.

JAV demokratijos plėtros politikos tyrėjas Nicholas Bouchet savo darbe „Holding steady? US Democracy Promotion in a Changing World“ vertindamas šiandieninę demokratijos plėtros politiką ir jos vaidmenį JAV užsienio politikoje teigia, jog demokratizacijos procesai neprarado savo svarbos ir

---

³ The White House, *National security strategy*. Washington, 2015, 23.

⁴ Ten pat, 19.

⁵ The White House, *National security strategy*. Washington, 2010, 24.

aktualumo. Autorius pabrėžia, jog sėkminga demokratijos plėtros politika bus pasiekama sąveikaujant ir aktyviai dirbant pagrindinėms šalies institucijoms ir vyriausybinėms organizacijoms, atsakingoms už užsienio politikos įgyvendinimą.⁶ Tokiu atveju, šiame darbe JAV vykdyta užsienio (demokratijos plėtros) politika tiriamų valstybių atžvilgiu bus nagrinėjama vertinant Prezidento institucijos, Valstybės Departamento, vyriausybinių organizacijų – Jungtinių Valstijų tarptautinio vystymosi agentūros (angl. United States Agency for International Development, toliau – USAID) ir Nacionalinio demokratijos fondo (angl. National Endowment for Democracy, toliau – NED) – veiklą. JAV indėlis į Vietnamo ir Mianmario demokratizacijos procesą bus vertinamas atsižvelgiant į aukščiausio rango oficialių valstybės pareigūnų pasisakymus ir pozicijas demokratijos plėtros klausimu Vietname ir Mianmare, vyriausybinių organizacijų veiklos apimtis ir kryptis bei demokratizacijos procesams stiprinti skiriamo finansavimo paskirstymą ir jų didėjimą ar mažėjimą.

Vadovaujantis aprašytu tyrimo modeliu, darbe bus siekiama pagrįsti šiuos ginamuosius teiginius:

1) JAV Mianmare vykdė idealistinėmis nuostatomis grįstą ilgalaikę ir nešališką demokratijos plėtros politiką;

2) Nors Vietname buvo vadovujamasi panašiu demokratijos plėtros modeliu kaip ir Mianmare, kiti JAV prioritetai ir nepalanki Vietnamo politinė santvarka lėmė menkesnę demokratijos Vietname poreikį;

3) Nepaisant tiriamųjų valstybių vidinių skirtumų, Jungtinės Valstijos vykdė principingą, toliaregišką, aiškiomis vertybinėmis nuostatomis grįstą demokratijos sklaidos ir stiprinimo politiką.

Vieno žymiausių JAV užsienio politikos ir demokratizacijos procesų tyrėjo Thomas Carothers siūlomas demokratijos plėtros įgyvendinimo strategijų modelis, tapsiantis šio darbo teoriniu pagrindu, leis tinkamai įvertinti JAV vykdytą demokratizacijos politiką pasirinktose šalyse. T. Carothers siūlomos dvi priegijos, turinčios tą patį tikslą – demokratijos įskiepijimą šalyse – siūlo skirtingus šios politikos įgyvendinimo būdus. Pirmasis modelis (politinės priegijos) siūlo pernelyg supaprastintą ir šiems laikams pernelyg tiesmuką demokratijos plėtros įgyvendinimą, akcentuojantį daugiausiai pilietinių teisių užtikrinimo būtinybę ir rinkimų, kaip demokratizacijos proceso kulminaciją, svarbą. Tuo tarpu antrasis modelis (raidos priegijos) siūlo mažiau apibrėžtus, tačiau ne mažiau veiksmingus demokratijos plėtros įgyvendinimo įrankius, akcentuojant būtinybę pirmiausiai užtikrinti visų šalies piliečių teises ir laisves,

---

⁶ Nicholas Bouchet, *Holding steady? US Democracy Promotion in a Changing World*. London: Chatham House, 2014, 8-10.

jų gerbūvį ir tik tada tikėtis demokratinės transformacijos.⁷ Įvertinus JAV pasirinktą demokratijos plėtros modelį Vietnamo ir Mianmaro atvejais, galėsime atsakyti į darbe keliamą klausimą dėl demokratijos plėtros politikos vaidmens ir pobūdžio didžiojoje JAV užsienio politikoje.

Pridėtinė šio darbo vertė pasireiškia per siekį įvertinti JAV deklaruojamos užsienio politikos atitikimą realioms veiksmams bei akcentuojamo vertybinio demokratijos dėmens svarbą sprendžiant realias saugumo ir ekonomines problemas regione. Atlikus tyrimą ir paaiškėjus, jog JAV iš tiesų vykdo vertybėmis, o ne vien saugumo interesais grindžiamą demokratijos plėtros politiką, darbas įgautų dar daugiau reikšmingumo, kadangi paneigtų įsivyravusias nuostatas (ypatingai po George W. Bush kadencijos) dėl JAV demokratijos plėtros politikos dviveidiškumo ir orientavimosi vien tik į pragmatinių interesų užtikrinimą.

---

⁷ Thomas Carothers, *Democracy assistance: Political vs. Developmental*, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press, *Journal of Democracy*, Volume 20, 2009, 5-9.

1. ŠIUOLAIKINĖ DEMOKRATIJOS PLĖTROS POLITIKA

1.1. Teorinės paramos demokratijai įtvirtinimo strategijos: realistinio ir idealistinio modelių sankirta

JAV užsienio politikos ir demokratizacijos procesų tyrėjas Thomas Carothers savo straipsnyje „Democracy Assistance: Political vs. Developmental“ teigia, jog demokratijos plėtra nebėra tiesiog vieno demokratinio modelio taikymas visoms šalims. Paramos demokratijai proceso sudėtingumą ir dvilypumą liudija dvi atsirandančios demokratijos plėtros priegios: politinė ir raidos.⁸ Politinė demokratijos sklaidos prieiga kyla iš ganėtinai supaprastinto demokratijos suvokimo, kurio epicentre yra rinkimai, politinės laisvės, o pats demokratizacijos procesas suvokiamas kaip demokratių jėgų kova prieš nedemokratinis veikėjus.⁹ Šio proceso metu pagrindinė parama ir dėmesys turi būti skiriamas esminiams politiniams procesams ir jų veikėjams: rinkimams, partijoms, politiškai orientuotoms pilietinėms grupėms. Tuo tarpu raidos prieiga remiasi platesniu demokratijos suvokimu, akcentuoja visuomenės lygybę, teisingumą. Demokratijos įtvirtinimas šiuo požiūriu yra lėtas ir ilgas procesas, reikalaujantis nuolatinės politinės, socialinės, ekonominės plėtros. Pastarosios priegios šalininkams laikantis kategoriškos nuomonės, jog demokratija nepasiekama vien rinkimais, akcentuojamas demokratijos įtvirtinimui būtinas vyriausybės ryšio su visuomene stiprinimas ir pilietiškos visuomenės formavimas. Autoriaus teigimu, skirtis tarp dviejų priegių tapo ypač ryški pastaruoju metu, kuomet didelė dalis valstybių neturi aiškaus ir nuoseklaus politinio perėjimo į demokratiją suvokimo ir/ar įrankių.¹⁰

Nors aiškių demokratizaciją ir demokratijos plėtros politiką nusakančių apibrėžimų stokojama, skirtis tarp dviejų demokratijos įtvirtinimo strategijų yra ganėtinai ryški. Politinės priegios šalininkai demokratijos sklaidą raidos keliu laiko pernelyg miglotu ir neapibrėžtu procesu, o pastarosios stovyklos atstovai mano pirmuosius esant neteisius ir pernelyg skubotus įdiegiant demokratiją, taip galimai sukeliant galimą politinę konfrontaciją šalies viduje. Vertinant demokratiją politinės priegios požiūriu, laikomasi nuostatos, jog jos vertybės yra universalios ir aukščiau visko, todėl šios priegios šalininkai tai automatiškai laiko pakankamu argumentu remti demokratiją, kurios įsitvirtinimas besivystančioje šalyje lems šalies gerovę, socialinį ir ekonominį vystymąsi. Politinėje demokratijos plėtros priegoje demokratijos koncepcija grindžiama Robert A. Dahl teikiamu demokratijos suvokimu: pabrėžiama tikrų,

⁸ Carothers, *Democracy assistance*, 5.

⁹ Ten pat, 6-8.

¹⁰ Ten pat, 8-9.

konkurencingų rinkimų svarba, pagarba politinėms, pilietinėms teisėms, visuomenės įsitraukimo į politinius procesus galimybė.¹¹ Demokratizacijos procesas politiniu požiūriu yra suvokiamas kaip politinė dvikova tarp demokratiškų ir nedemokratiškų politinių jėgų, o demokratijos įsitvirtinimu šalyje laikoma demokratiškų jėgų įsigalėjimas nedemokratiškų atžvilgiu. Nors demokratizacijos procesas laiko požiūriu yra ilgas procesas, jis matuojamas ir vertinamas kritiniais momentais: rinkimais, krizėmis, perversmais.¹²

Vadovaujantis politinės prieigos koncepcija, demokratija gali būti pasiekama tiekiant tiesioginę moralinę, finansinę pagalbą, teikiant patarimus, dalinantis patirtimi su tos šalies politikais, politiškai orientuotomis nevyriausybinėmis organizacijomis. Taipogi paramą galima teikti netiesiogiai per svarbias šalies institucijas, žiniasklaidą. Parama opozicinėms-demokratinėms politinėms jėgoms derinama kartu su visuomenės mobilizacija dalyvauti rinkimuose, nušviečiant rinkimų, demokratijos svarbą vietinėje žiniasklaidoje.¹³

Darant prielaidą, jog JAV Vietname ir Mianmare vadovavosi būtent politinės prieigos strategija, galėtumėme teigti, jog demokratizacijos procesai šiose šalyse apsiribotų daugiausiai parama rinkimams ir politinių (opozicinių) partijų stiprinimu. Tokiu būdu JAV Vietname turėtų akivaizdžiai remti Komunistų partijai oponuojančias jėgas, kritikuoti esamą valdžią dėl demokratiškų principų nesilaikymo, o Mianmare, jau įvykus rinkimams 2015 metais, smarkiai sumažinti dėmesį tolimesniam Mianmaro demokratiniam vystymuisi, laikantis nuostatos, jog demokratija šalyje įsitvirtino.

Raidos prieigos šalininkai demokratijos įsitvirtinimo ir užtikrinimo šalyje esme laiko skaidrumo, atskaitomybės ir atsakomybės būtinybę, todėl demokratija yra suvokiama tik kaip vienas iš valstybės vystymosi elementų, tačiau ne pagrindinis ar galutinis. Jei nedemokratinė valstybė yra pajėgi vykdyti socialinį ir ekonominį progresą be demokratijos, šios prieigos atstovai į demokratijos įsitvirtinimo būtinybę žiūri atlaidžiau. Demokratijos koncepcija čia suvokiama plačiau nei politinės prieigos atveju, praplečiant demokratijos sampratą lygybės, teisingumo ir gerovės užtikrinimo terminais. Remiantis raidos prieigos modeliu, demokratizacija yra ilgas ir dešimtmečiais matuojamas procesas, todėl demokratija nebus įtvirtinta vien tik momentiniais rinkimais. Pagrįstai baimindamiesi, jog kai kurios šalys nėra pasirengusios priimti demokratijos, šios krypties atstovai yra linkę pirmenybę teikti socialiniam ir ekonominiam vystymuisi.¹⁴ Kaip ir buvo minėta anksčiau, demokratijai įtvirtinti visu

---

¹¹ Carothers, *Democracy assistance*, 7

¹² Ten pat, 7.

¹³ Ten pat, 8.

¹⁴ Ten pat, 9.

pirma būtina užtikrinti socialinio ir ekonominio išsivystymo pagrindą, taipogi pabrėžiama bendradarbiavimo su šalimi būtinybė bei atsiribojimas nuo pernelyg politinių veiksmų, galinčių sukelti demokratizacijos plėtrą stabdančią konfrontaciją. Raidos priegos šalininkai yra linkę daugiau remti nedidelius, vietinės reikšmės projektus nei formuojančius ir keičiančius politiką valstybės mastu, todėl tokiu būdu skiepijamos demokratijos šalininkai rečiau yra kaltinami intervencionizmo propagavimu.¹⁵

Darant prielaidą, jog JAV Vietname ir Mianmare pasirinko būtent tokį šių valstybių paramos demokratijai kelią, galėtumėme teigti, jog demokratijos plėtros politika bus vykdoma „iš apačios“, t.y. ugdoma pilietinė bendruomenė, palaipsniui vykdomos programos, skirtos stiprinti žodžio, susirinkimo, religijos laisvių užtikrinimą, vystomas dialogas tiek su opozicija, tiek su vadovaujančiomis jėgomis, o rinkimai akcentuojami tik esant pakankamam JAV įdirbiui. Todėl Vietname vykdomos ekonominės ir socialinės programos neturėtų būti suvokiamos kaip alternatyva demokratijos įtvirtinimui, o Mianmare ir toliau turėtų vykti tvarios demokratijos stiprinimas, nepaisant įvykusių rinkimų.

Apibendrinant abu demokratijos plėtros būdus, tampa akivaizdu, jog politinė prieiga į demokratizacijos procesą valstybę-demokratijos donorę įtraukia tiesiogiai. Šios priegos atstovai ieško priėjimo prie demokratizacijos proceso katalizuodama įvykius, pavyzdžiui, organizuojant pilietinius protestus dėl rinkimų klastojimo. Šios priegos trūkumas – pernelyg supaprastintas suvokimas, jog rinkimai gali paskatinti gyventojų politinį išitraukimą ar momentaliai šalį įvesti į demokratiją. Politinė prieiga gali lemti trumpalaikius ar epizodinius pokyčius šalyje, sustabdydama ilgalaikius politinius procesus. Gali kilti politiniai neramumai, nors kai kurie politinės priegos šalininkai tai laiko teigiamu požymiu ir artėjimą prie tvirtesnės demokratijos, atsisakant autoritarinio režimo.¹⁶

Tuo tarpu, raidos prieiga, pasižymėdama nuosaikesniu, mažiau politizuotu demokratijos įvedimo modeliu, leidžia efektyviau kurti ryšį tarp socialinių, ekonominių ir politinių reformų. Kita vertus, ši prieiga kritikuojama dėl nesugebėjimo įtvirtinti tikrosios demokratijos, o kartais – net ir autoritarinių režimų stiprinimu. Šiai prieigai trūksta aiškumo ir žinojimo, kuomet netiesioginės pastangos stiprinti socialines ir ekonomines teises leis įvykdyti realius politinius pasikeitimus. Politinės priegos atstovai mano, jog tiesioginis ir kryptingas išitraukimas yra vienintelis būdas nuversti diktatūras ir šalyje įtvirtinti demokratiją, tuo tarpu raidos priegos atstovai laikosi nuostatos, jog tai įmanoma taikant ilgalaikes

---

¹⁵ Carothers, *Democracy assistance*, 9.

¹⁶ Ten pat, 10.

„investicijas“ į visuomenę. Visgi nei viena prieiga nėra geresnė už kitą, taigi demokratijos įsitvirtinimo rezultatas neretai priklauso nuo konkrečios šalies specifikos.¹⁷

Kalbant apie Pietryčių Azijos regiono virsmą demokratišku, svarbu apsibrėžti sąvokas, kurios tinkamiausiai įvardintų šią JAV užsienio politikos kryptį. Nagrinėjant regiono dinamiką, dažnai tenka susidurti su dviem pagrindiniais terminais, įvardijančiais JAV siekius ir interesus regione, įskaitant ir Mianmare bei Vietname: demokratizacija ir parama demokratijai.

Demokratizaciją galėtumėme laikyti valstybės virsmą labiau demokratišku politiniu režimu. Pavyzdžiui, šalies nueitas kelias nuo autoritarinio režimo iki jos transformacijos į pusiau autoritarinę valstybę, nuo pusiau autoritarinio režimo iki demokratinės politinės sistemos. Galutiniu demokratizacijos etapu ir idealiu rezultatu tampa laisvi rinkimai, kurie užtikrina visų piliečių teisę balsuoti ir pasisakyti politinėje sistemoje. Nors demokratizacija, kaip reiškinys, yra nagrinėtas pakankamai ilgą laiką tarpą, vieno nusistovėjusio apibrėžimo jam nėra. Demokratizacija įprasta laikyti procesą, per kurį valstybė transformuojasi į demokratiškesnį subjektą, tačiau lieka sudėtinga paaiškinti, kaip konsoliduota demokratija yra pasiekama. Pabrėždami rinkimų svarbą demokratijos įsitvirtinime valstybėje, galime daryti prielaidą, jog daugiausiai dėmesio turėtų būti skirta partinės sistemos stiprinimui, parama opozicijai ir politinėms partijoms. Tačiau už borto palikdami žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo būtinumą, žinosime, jog įvykę rinkimai tebus demokratijos butaforija ir nebūsime garantuoti dėl sėkmingo, ir svarbiausia – demokratiško, valdžios perleidimo mechanizmo.

Savo ruožtu parama demokratijai taipogi neturi vienintelio apibrėžimo, tačiau nagrinėjant JAV demokratijos interesus regione neabejotinai daugiau dėmesio turėtume akcentuoti ties fundamentalių žmogaus teisių užtikrinimu, pilietinės bendruomenės stiprinimu. Būtent pastarieji faktoriai suteiktų stabilų pagrindą tvariai ir stipriai demokratijai.

Kalbant apie Mianmaro ir Vietnamo atvejus, tenka pripažinti, jog šios valstybės yra labai skirtingos religiniais, kultūriniais, etniniais, politiniais aspektais. Mianmare jau yra vykę rinkimai, kurie po ilgų diktatūros valdymo metų pasaulio bendruomenės vertintini kaip milžiniškas progresas, tačiau valstybę laikyti tikra demokratija dar gerokai per anksti. Juolab – Vietnamą, kur vienintelė valdančioji (ir vienintelė legaliai veikianti) Vietnamo komunistų partija nesudaro sąlygų šalyje veikti kitoms politinėms jėgoms ir formuoti opoziciją.

JAV, siekdamos įgyvendinti savo užsienio politikos tikslą – sukurti taikią, klestinčią, demokratiniais principais besivadovaujančią partnerystę, suvokia, jog tokia daugialypiame regione

---

¹⁷ Carothers, *Democracy assistance*, 12.

kaip Pietryčių Azija, vien rinkimų nepakaks. Todėl paramos demokratijai principai turėtų geriau apibūdinti ir nusakyti ką ir kaip JAV turėtų daryti. Visgi demokratizacijos finalinio elemento – demokratiškos politinių jėgų kovos rinkimuose – užtikrinimas turėtų išlikti JAV darbotvarkėje (ypatingai Vietnamo atveju ilgalaikėje perspektyvoje).

Sujungus demokratizacijos ir paramos demokratijai pagrindines idėjas, mes gauname savotišką JAV veiksmų planą, kurio ji turėtų laikytis:

1) fundamentalių teisių užtikrinimo stiprinimas (susirinkimo, religijos, žodžio laisvių užtikrinimas, teisė į švietimą);

2) pilietinės visuomenės stiprinimas (nevyriausybių ir ne pelno siekiančių organizacijų kūrimas ir stiprinimas, bendruomeniškumo skatinimas);

3) politinių judėjimų ir partijų stiprinimas, rinkimų proceso užtikrinimas;

Įvertinus galimus JAV demokratijos įtvirtinimo būdus Vietname ir Mianmare, galėsime atsakyti į klausimą, ar šių šalių ir paties regiono demokratizacija yra vykdoma vertybiniu pagrindu ir siekis kurti JAV ir visam regionui palankią aplinką nėra veikiamas kitų JAV užsienio politikos interesų. Detaliau panagrinėjus abu demokratijos įtvirtinimo būdus, galima teigti, jog būtent raidos prieigos modelio dominavimas JAV vykdomoje demokratijos plėtros politikoje leistų patvirtinti jos idealistiškumą ir pakankamą atsiribojimą nuo pragmatinių JAV interesų užtikrinimo.

1.2. JAV demokratijos plėtros politika šiandien

JAV užsienio politikos ir demokratizacijos procesų tyrėjas Thomas Carothers, savo straipsnyje „Democracy aid at 25: time to choose“ vertindamas demokratijos įsitvirtinimą pasaulyje praėjus 25 metams po Berlyno sienos griūties, pripažįsta, jog devintajame dešimtmetyje demokratizacijos procesai buvo kur kas sklandesni nei šiomis dienomis.¹⁸ Anksčiau demokratijos sklaidos politikos struktūra buvo aiški ir bemaž vienoda visoms šalims, o pats demokratizacijos procesas apėmė:

1) paramą esminiams procesams, be kurių neįsivaizduojama šiuolaikinė demokratija - rinkimų stebėjimas, partinės sistemos stiprinimas ir pan.

2) paramą institucijoms (parlamentui, teismams),

3) pilietiškumo, laisvos ir nepriklausomos žiniasklaidos, profesinių sąjungų stiprinimą, švietimo programų įgyvendinimą.

---

¹⁸ Thomas Carothers, „Democracy Aid at 25: Time to Choose“, Carnegie endowment for international peace, 2015. <http://carnegieendowment.org/2015/01/13/democracy-aid-at-25-time-to-choose>, [žiūrėta 2015 05 29].

Tuo laikmečiu demokratijos plėtros sėkmę lėmė proceso globalumas ir tai, jog pati demokratija buvo suvokiama kaip siektinas tikslas ir visuotinai priimtina norma. Autorius pripažįsta, jog šiais laikais galimos demokratijos modelis yra taikomas kiekvienai valstybei individualiai ir yra kur kas sudėtingesnis procesas: jei devintajame dešimtmetyje demokratijos įvedimu buvo laikoma politinė transformacija ir režimo pasikeitimas, tai šiais laikais demokratijos plėtra labiau asocijuojasi su socialiniais ir ekonominiais laimėjimais, žmonių gerove ir jų pagrindinių teisių užtikrinimu.¹⁹ Tokiu būdu šiandieninės realijos turėtų sufleruoti JAV vykdomą demokratijos plėtros politiką, kuomet demokratiniai rinkimai tiriamose šalyse turi būti tik finalinis demokratizacijos žingsnis, iki tol nuosekliai dirbant užtikrinant žmogaus teises ir kuriant socialinį gerbūvį.

Arabų pavasaris parodė, jog tvirtos rankos politiką propagavusių režimų nuvertimas gali tik dar labiau pakurstyti karą, socialinius neramumus ir vesti link humanitarinės katastrofos, o nusilpus politiniam įsipareigojimui vykdymui, demokratizacijos procesas tampa rizikingu, neapgalvotu veiksmu. Todėl pakankamai pagrįstai keliamos abejonės dėl politinių pokyčių reikalingumo užtikrinant regioninį ir globalų saugumą ir gerovę.²⁰ JAV pasirinkus nuoseklesnį demokratijos įtvirtinimo būdą, demokratizacijos procesas Vietname ir Mianmare praktiškai neturi galimybių virsti į masinius socialinius neramumus ar valdžios perversmus (tai liudija 2015 metų rinkimai Mianmare). Vertinant JAV vykdomą demokratijos plėtros politiką Mianmare ir Vietname, demokratijos būtinybe, kaip JAV ir Mianmaro bei Vietnamo santykių pagrindu, nereikėtų abejoti.

Kaip jau minėta, JAV parama demokratizacijos procesams yra tirta ir anksčiau. Politologas Povilas Žielys darbe „Weighing burden of security: US democracy assistance in the post-Soviet space“ nagrinėja JAV indėlį į demokratijos stiprinimą išskirtinai Rusijoje Boriso Jelcino valdymo laikotarpiu. Nagrinėjant Rusijos atvejį, keltas klausimas dėl demokratijos plėtros politikos dvilypumo, kuomet susiduria idealistinis, vertybėmis grindžiamas demokratiškas procesų siekis ir kietosios galios tikslų įgyvendinimas.²¹ Buvusio aukšto rango Valstybės Departamento pareigūno Barry Lowenkron įsitikinimu, demokratijos plėtra niekada nebus vienintelis užsienio politikos tikslas, o koegzistuos kartu su saugumo interesais.²² Kitaip tariant, Rusijoje (kaip ir kitose šalyse), JAV siekė kur kas daugiau nei demokratijos įsitvirtinimo. P. Žielys įrodė, jog B. Clinton politika Rusijoje padarė daug klaidų, tačiau paneigė JAV demokratijos plėtros politikos tariamą veidmainiškumą ir koncentravimąsi tik į savo

---

¹⁹ Carothers, *Democracy Aid*.

²⁰ Ten pat.

²¹ Povilas Žielys, *Weighing burden of security: US democracy assistance in the post-Soviet space*. *Baltic Journal of Law & Politics*, Volume 3, Number 1, 2010, 76.

²² Ten pat, 80.

politikos įgyvendinimą. Vadovaujantis G. John Ikenberry teiginiu, jog JAV saugumo ir materialieji poreikiai geriausiai bus tenkinami, jei kitos JAV dominančios valstybės – ypač didžiosios galybės – bus demokratinės,²³ demokratijos plėtrą JAV užsienio politikoje reikėtų laikyti vienu iš nacionalinių interesų, padedančių įgyvendinti kitus, o ne užslėptu siekiu tiesiog stiprinti sau palankias valdžias kitose šalyse.

P. Žielys, tęsdamas JAV demokratijos plėtros politikos tyrimus posovietinėje erdvėje, savo straipsnyje „JAV saugumo interesai ir paramos demokratijai programos Gruzijoje ir Ukrainoje“ nagrinėja, kaip JAV skatino demokratizacijos procesą šiose šalyse. Demokratijos skatinimą apsibrėžus kaip JAV remiamą rinkimų proceso, politinių partijų stiprinimą, paramą nevyriausybinėms organizacijoms ir nepriklausomai žiniasklaidai, nagrinėjama, kaip demokratijos sklaida yra susijusi su JAV saugumo politikos įgyvendinimu.²⁴

Minėtame straipsnyje aktualizuojamas klausimas, ar užtikrindama demokratijos vertybių įsitvirtinimą, JAV remia ir palaiko visus politinius judėjimus, ar tik tuos, kuriuos laiko demokratiškais, taip formuojant politinį šališkumą ir iškreipiant demokratijos esmę. Atsižvelgiant į didėjančią Kinijos vaidmenį Pietryčių Azijos regione, klausimas, ar JAV demokratizacijos skatinimo procesas yra kuriamas vertybiniu pagrindu ar tiesiog pragmatiniu požiūriu apsiribojama JAV palankių politikų buvimu valdžioje, tampa dar aktualesnis. P. Žielio atliktas tyrimas neįrodė, jog tiesioginis ryšys tarp valstybės – donorės saugumo interesų ir jos vykdomų paramos demokratijai programų egzistuoja, todėl tai galimai tinka ir Pietryčių Azijos regionui. Vietnamo ir Mianmaro atveju galima teigti, jog pro-amerikietišku jėgų įsitvirtinimas šalių valdžiose nesumažintų JAV paramos demokratiškų vertybių plėtrai: ilgalaikėje perspektyvoje būtų užtikrinamas dėmesys rinkimams, skiriama finansinė parama, stiprinamas bendradarbiavimas su valdžios institucijomis ir pilietinėmis visuomeninėmis organizacijomis.

JAV demokratijos plėtros politikos tyrėjas Nicholas Bouchet, savo straipsnyje „Holding steady? US Democracy Promotion in a Changing World“ nagrinėdamas JAV demokratijos plėtros politiką bei jos ypatumus po Šaltojo karo pabaigos, teigia, jog demokratijos plėtra ilgą laiką buvo vienas iš esminių komponentų šalies užsienio politikoje, grįstas Amerikos saugumo ir ekonominių tikslų užtikrinimu, tačiau neretai vykdytas paviršutiniškai ir aplaidžiai.²⁵ Per ilgą demokratijos plėtros politikos istoriją JAV sukaupe didelę patirtį šios politikos sėkmingam įgyvendinimui, tačiau šiuo metu susiduriama su naujais

²³ Žielys, *Weighing burden of security*, 80.

²⁴ Povilas Žielys, *JAV saugumo interesai ir paramos demokratijai programos Gruzijoje ir Ukrainoje*, Kn. Gediminas Vitkus (sud.), „Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2012-2013“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013, 167.

²⁵ Bouchet, 2.

sunkumais, atsirandančiais sunkiai prognozuojamoje tarptautinėje aplinkoje. Autoriaus manymu, JAV pasiryžimas skleisti ir tvirtinti demokratines vertybes nepraras savo svarbos politinėje darbotvarkėje, nepaisant to, jog jos įgyvendinimas varijuos priklausomai nuo JAV vadovybės ir politinio klimato.²⁶

Anot N. Bouchet, JAV demokratijos plėtros politika motyvuojama dviejų veiksnių. Visų pirma, demokratizacijos procesas pats savaime yra laikomas pozityviu dalyku, leidžiančiu užtikrinti ir skatinti universalių normų ir vertybių laikymąsi, tad JAV įsipareigojimą plėsti demokratiją laikė savaime suprantamu dalyku ir šalies pareiga. Tokią JAV užsienio politiką sufleravo įsitikinimas, kad Amerika turi misiją skleisti demokratines vertybes ir stiprinti liberaliąją santvarką užsienyje. Šis principas buvo stiprinamas nedemokratiško režimo, kaip grėsmės JAV nacionaliniam saugumui, naratyvu. Antra, demokratijos plėtra tuo pat metu leido JAV siekti ir kur kas pragmatiškesnių tikslų: užsitikrinti ekonominius ir saugumo interesus.²⁷ N. Bouchet teigimu, tokia dviguba motyvacija visą laiką išliko demokratijos plėtros varikliu po Šaltojo karo. Vadovaujantis N. Bouchet aptartais demokratijos plėtros politikos veiksniais, būtų galima daryti išankstinę prielaidą, jog demokratijos stiprinimas Vietname ir Mianmare neturėtų būti užgožtas siekio užsitikrinti ekonominį bendradarbiavimą su autoritariniais režimais ar stiprinti karinį pranašumą regione.

Autorius pažymi, jog JAV istorijoje būta atvejų, kuomet demokratijos plėtra būdavo nustumama į antrą planą, prioritetizuojant saugumo ir ekonominius interesus. Tai reiškia, jog tam tikrų nedemokratiškos valstybių atžvilgiu būdavo taikomos išlygos ir tokie dalykai, kaip žmogaus teisės ir rinkimų skaidrumas nebūdavo dvišalių santykių pagrindas. Tai ypač būdinga Šaltojo karo laikotarpiu, kuomet aljansų kūrimas JAV buvo būtinas ir neretai gerų santykių užtikrinimui pakakdavo šalies pro-amerikietiško kurso laikymosi.²⁸ Kalbėdamas apie šiuos laikus, N. Bouchet daro prielaidą, jog demokratijos plėtra šiuolaikinėje JAV užsienio politikoje suformavo tvirtą vertybinį pagrindą, kuris leidžia užsitikrinti ir kitus interesus, todėl nuolaidžiavimo autoritariniams režimams JAV užsienio politikoje aptikti vis sunkiau. Visuomenės aktyvumas, platus nevyriausybinų organizacijų tinklas skatina pačią JAV vadovybę dirbti aktyviau skleidžiant demokratiją. Kitaip tariant, autorius laikosi nuomonės, jog demokratijos būtinumas palaipsniui tapo dvišalių ar daugiašalių santykių esminiu elementu ir net JAV siekiant saugumo tikslų tam tikroje nedemokratinėje valstybėje, demokratiškas principų svarba joje bus pabrėžiama, kaip kad Vietname ir Mianmare.

---

²⁶ Bouchet, 2.

²⁷ Ten pat, 3.

²⁸ Ten pat, 5.

Kaip pagrindinius veikėjus, formuojančius demokratijos plėtros politiką, N. Bouchet išskiria JAV prezidentą ir Valstybės Departamentą, kurio kuruojamos vyriausybės organizacijos yra atsakingos už demokratijos plėtros politikos įgyvendinimą. Visų demokratijos plėtros politikoje dalyvaujančių institucijų ir organizacijų darni sąveika yra būtina, siekiant sklandaus demokratijos įtvirtinimo. Turima didžiulė JAV patirtis demokratijos įtvirtinimo procesuose leidžia tikėtis ne tik sklandaus institucijų bendradarbiavimo Vietname ir Mianmare, bet ir tinkamo demokratijos plėtros politikos vykdymo ir teigiamų rezultatų tiriamose šalyse.

N. Bouchet pastebi, jog vieši prezidentų ir jo administracijos narių pasisakymai ir užimama pozicija visada buvo svarbūs veiksniai, nusakantys JAV užsienio politikos kryptis, įskaitant ir paramos demokratijai vykdymą. Žodiniai paskatinimai besiformuojantiems demokratizacijos procesams, kritika diktatorių ar autoritarinių režimų vadovų atžvilgiu leido geriau vertinti demokratijos plėtros svarbą JAV užsienio politikoje vienu ar kitu laikotarpiu.²⁹ Ronald Reagan ir G. W. Bush akcentavus demokratiją, kaip priešnuodį atitinkamai komunizmui ir terorizmui, B. Obama retorika, kaip siekiamybę, akcentavo demokratinę valstybę, atspindinčią savo tautos valią ir norus. B. Obama retorikoje nėra akivaizdžiai juntamas demokratijos ir saugumo politikos gretinimas, o daugiau akcentuojamos esminės demokratijos vertybės ir jų užtikrinimo būtinumas, visų pirma pačių gyventojų, o ne Jungtinių Valstijų naudai.

N. Bouchet straipsnyje teikiami Tarptautinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos duomenys liudija sistemingą JAV paramą demokratijos procesams: jei 1981 metais JAV finansinis indėlis demokratizacijos procesams remti sudarė 6,4 proc. visų valstybių tam skiriamų lėšų, tai 2005 metais JAV išlaidos viršijo trečdalį globalios finansinės paramos demokratijai.³⁰ Nors ir buvo atsisakyta pernelyg drąsių demokratijos plėtros politikos įgyvendinimo priemonių, pasaulinė ekonominė krizė neturėjo didesnės įtakos demokratijos plėtros finansavimui.

N. Bouchet teigimu, JAV demokratijos plėtros politika nuo Šaltojo karo pabaigos vaidino esminį vaidmenį pasauliniuose demokratizacijos procesuose, o JAV vadovaujama demokratizacijos politika ir toliau turėtų plėtotis. Siekiant efektyviai vykdyti paramą demokratijai, Jungtinėms Valstijoms būtina atsižvelgti į ypač svarbius valstybių vidinius faktorius, galinčius nulemti demokratizacijos proceso sėkmę. N. Bouchet tokių išskiria keturis.³¹

1) pilietinė visuomenė, turinti suvokimą apie vyriausybinių institucijų veiklą, demokratinius principus;

---

²⁹ Bouchet, 5.

³⁰ Ten pat, 14.

³¹ Ten pat, 18.

2) istorinė patirtis (ankstesnis demokratinis valdymas, pilietiniai judėjimai, visuomenės aktyvumas);

3) iš valstybės gyventojų kylantis demokratiškas reformų poreikis;

4) autoritariniam režimui pamainą daryti galintis judėjimas;

Šių faktorių nebuvimas ar silpnas išsivystymas Vietnamo ir Mianmaro atveju gali apsunkinti JAV siekį demokratizuoti šias šalis, tačiau tuo pat metu gali sufleruoti tam tikrų veiklos kryptį akcentavimą ar reikalingą įdirbį. JAV visada aktyviai rėmė demokratiškus pilietinius judėjimus, vykdė rinkėjų švietimą, ugdė demokratizuojamų valstybių piliečių pilietiškumą, todėl galima teigti, kad į svarbius Vietnamo ir Mianmaro vidinius faktorius JAV atsižvelgia ir demokratizacijos proceso nevykdo vien tik iš savo perspektyvos.

N. Bouchet patvirtina teiginį, jog demokratijos plėtra reikalauja ilgo ir nuoseklaus darbo. Autorius pastebi, jog JAV demokratijos sklaidai skiriant menkesnį vaidmenį dvišaliuose santykiuose, nei pavyzdžiui saugumo užtikrinimas, demokratizacijos procesai neabejotinai strigs ir politika nebus efektyvi.³² Vertinant JAV vykdytą demokratijos plėtros politiką B. Obama prezidentavimo laikotarpiu, atrodo, jog demokratijos svarba dvišaliuose santykiuose buvo pabrėžiama pakankamai aiškiai ir vien jau tai leidžia tikėtis ne tik tolimesnės JAV paramos stiprinant demokratiją, bet ir pačios demokratijos, kaip esminės vertybės, išsilaikymu JAV užsienio politikoje.

1.3. Alternatyvos JAV demokratijos modeliui

Demokratizacijos procesų tyrėja ir Aberystwyth universiteto (Velsas) profesorė Milja Kurki savo darbe „Democracy and conceptual contestability: Reconsidering conceptions of democracy in democracy promotion“ nagrinėja alternatyvas JAV propaguojamai liberaliajai demokratijai, kuri po Šaltojo karo įsitvirtino kaip kone vienintelis galimas variantas demokratijos sklaidos politikoje.³³ Autorė siekia pateikti įvairių demokratijos formų, kurios galimai galėtų geriau įsitvirtinti įvairiuose pasaulio regionuose, atsižvelgiant į jų specifiką. Galimų alternatyvų ieškojimas turėtų būti ypač aktualus Vietname ir Mianmare, kur pakankamas vidinės situacijos sudėtingumas ir išskirtinumas verčia pamąstyti apie savitos demokratijos įsitvirtinimą. Idėja, jog vieno demokratijos sklaidos modelio (liberalaus) negalima taikyti visoms pasaulio šalims, grindžiama teiginiu, jog pati demokratizacija yra pernelyg neapibrėžta. Demokratijos sklaidos politikoje tvyrantis neaiškumas iliustruojamas tuo, jog

---

³² Bouchet, 25.

³³ Milja Kurki, *Democracy and conceptual Contestability: Reconsidering conceptions of democracy in democracy promotion*, *International Studies Review*, Volume 12, Issue 3, 2010, 365.

liberalioji demokratija, kaip visuotinai priimama norma įsitvirtina ne visose šalyse. Nepaisant liūdno praktikos, autorė pripažįsta, jog per pastaruosius du dešimtmečius nieko fundamentalaus demokratizacijos politikoje nepasikeitė, o liberalioji demokratija, paradoksaliai, įsitvirtino kaip vienintelis demokratijos plėtros tikslas.³⁴ Nors M. Kurki savo darbe nenagrinėja konkrečios valstybės vykdomos demokratijos sklaidos politikos, galima suprasti, jog ji ieško alternatyvų įsivyravusiai liberaliosios demokratijos vizijai, kurią skleidžia JAV. Autorės teigimu, liberalioji demokratija suvaidino labai svarbų vaidmenį iškart po Šaltojo karo, ir tai nulėmė jos tapimą hegemonine demokratijos forma pasaulyje. Šį teiginį galima sustiprinti remiantis daugelio politikos tyrėjų ir politologų nuomone. Štai Francis Fukuyama šią JAV propaguatą demokratijos formą pripažino neturinčia jokių įmanomų alternatyvų, o demokratizacijos tyrėjas Marc Plattner liberaliosios demokratijos formomis besivadovaujančias valstybes laiko vienintelėmis tikromis moderniomis bendruomenėmis.³⁵ Demokratijos suvokimo principus įtvirtinusiame R. Dahl antrina Samuel P. Huntington, kuris į pirmą vietą iškelia su rinkimais susijusius procesus, o pačia demokratizacijos proceso kulminacija laiko valdžios pasikeitimą, kuomet laisvų rinkimų metu išrinkta valdžia pakeičia rinkimų keliu nerinktą vadovybę.³⁶

M. Kurki teigimu, toks įsivyravęs demokratijos plėtros modelis ir per didelis akcentavimasis į rinkimų procesą yra atgyvenęs ir galimai neefektyvus. Tam pritaria ir žurnalistas bei politikos apžvalgininkas Fareed Zakaria, kurio teigimu, tarptautinė bendruomenė ir JAV turi atsisakyti „balsavimo manijos“ ir daugiau dėmesio skirti laipsniškam pačios visuomenės liberalizavimui.³⁷ Tokiu būdu demokratizacijos sėkmė bus nulemta, jei bus užtikrinti „iš apačios“ kylantys demokratijai būtini principai: pasirinkimo laisvė, teisė laisvai reikšti savo nuomonę ir pan. Tačiau tai pastebima ir dabartinėje JAV demokratijos sklaidos politikoje, B. Obama tvirtai akcentuojant šiuos vertybinius principus, tad M. Kurki pastaba dėl netinkamo ir pasenusio JAV demokratijos plėtros įgyvendinimo modelio yra kritikuotina.

Kaip galimas alternatyvas JAV įtvirtintai liberaliosios demokratijos sklaidos formai, M. Kurki pateikia kelis modelius, kurie, anot autorės, geriau įsitvirtintų ir reprezentuotų žmonių valią.³⁸

---

³⁴ Kurki, 363.

³⁵ Ten pat, 366.

³⁶ Ten pat, 367.

³⁷ Fareed Zakaria, „The rise of Illiberal Democracy“, Foreign Affairs, 1997, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy>, [Žiūrėta 2016 03 26].

³⁸ Kurki, 372-373.

1) Liberalaus atstovavimo modelis, kuris akcentuoja būtinybę užtikrinti individų teises ir jas ginti (pvz.: galimybę laisvai balsuoti, teisę būti atstovaujamaam parlamente) bei užtikrinti asmeninę žmogaus autonomiją ir apsaugą politinėje sistemoje.

2) Socialistinis modelis, akcentuojantis būtinybę mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp valstybėse gyvenančių žmonių;

3) Socialdemokratinis modelis, akcentuojantis būtinybę užtikrinti socialinį solidarumą ir institucijų bei mechanizmų kūrimą, padedantį, pavyzdžiui, kontroliuoti ekonominius procesus, atlyginimų dydį ir pan.

Nepaisant to, jog autorė pateikia galimas alternatyvas liberaliosios demokratijos modeliui, lieka neaišku kaip tas modelis veiktų realybėje ir kaip šalis – demokratijos donorė turėtų veikti. Maža to, alternatyvūs variantai atrodo išplaukiantys iš liberaliosios demokratijos sampratos ir akcentuojantys atskirus kriterijus, bet ne papildantys patį JAV Vietname ir Mianmare plėtojamą liberaliosios demokratijos modelį ar juolab kuriantys kažką naujo.

Carnegie Europe asocijuotas narys Richard Youngs, kaip ir daugelis kitų tyrėjų, pripažįsta, jog šiuolaikinės realijos į paramos demokratijai politiką verčia žiūrėti kur kas plačiau nei tai buvo daroma prieš du dešimtmečius.³⁹ Tirdamas, ar nevakarietiška demokratijos forma gali egzistuoti ir kokia ji galėtų būti, R. Youngs pabrėžia šio klausimo aktualumą Pietryčių Azijoje, kur daugiau ar mažiau žymūs demokratiniai pokyčiai vyksta jaunose regiono demokratijose ar autoritariniuose režimuose. Autoriaus teigimu, svarstyti nevakarietiškos demokratijos modelius verčia didžiuliai pokyčiai valstybių viduje ir tarptautinėje politikoje.⁴⁰ Po G. W. Bush valdymo, vakarietiška liberalioji demokratija liko sukompromituota ir daugelyje pasaulio vietų prarado patikimumą, todėl nevakarietiškos demokratijos modelis tampa vis labiau aktualus ir vertas didesnio nagrinėjimo. Liberaliosios demokratijos nuvertėjimas sietinas visų pirma su pačių valstybių-demokratijos donorių nesugebėjimu adaptuotis prie pokyčių pasaulyje.⁴¹ Tai nulemia demokratijos neįsitvirtinimą daugelyje šalių – demokratijos „gavėjų“. Prie to prisidedantis politinis populizmas, korupcija ir pragmatinių saugumo tikslų siekis mažina liberalaus demokratinio modelio populiarumą. Be to, kylančios regioninės galios, kaip Indonezija ar Turkija tampa pakankamai savarankiškos ir ekonomiškai stiprios savitos demokratijos vystymui.⁴² Regiono specifika (religiniai, etniniai, socialiniai ypatumai) dažnai užkerta kelią liberaliosios

---

³⁹ Richard Youngs, *Exploring Non-Western Democracy*, Carnegie Europe, Journal of Democracy Volume 26, Number 4, 2015, 141.

⁴⁰ Ten pat, 142.

⁴¹ Ten pat, 152.

⁴² Ten pat, 152.

demokratijos įsitvirtinimui, kadangi vienas modelis nėra universalus ir vienodai tinkantis, pavyzdžiui, Europai ir Pietryčių Azijai. Tą pažymėjo ir B. Obama, teigdamas, jog ne kiekvienai valstybei priimtina JAV siūloma demokratijos forma.⁴³ Idėja, jog regioninės galios siekia mažiau individualizmo, daugiau akcentuoja tradicines socialines vertybes ir ekonominę lygybę, turi stiprų pagrindą, tuo pat metu atsiribojama nuo kritikuotinos Vakarų imperializmo politikos.

Ir nors vis dažniau pasigirsta abejonių dėl vakarietiško (amerikietiško) demokratijos modelio efektyvumo, pats R. Youngs pripažįsta, jog retas JAV demokratijos plėtros kritikas pateikia aiškų įsivaizdavimą, kaip nevakarietiška demokratija turėtų atrodyti, todėl alternatyvas liberaliajai demokratijai derėtų vertinti tik kaip jos plėtojimą ir papildymą (angl. liberalism-plus).⁴⁴

Galima daryti išvadą, jog alternatyvių (juolab iš esmės skirtingų) modelių įsitvirtinimas artimiausiu metu mažai tikėtinas, todėl JAV siūlomas demokratijos modelis išliks patraukliausias. Eksperimentavimas su demokratija gali atnešti daugiau žalos nei naudos trapiuose regionuose, radikalizuoti valstybes bei jų autoritarinius vadovus. Be to, alternatyvūs demokratijos modeliai nuo vakarietiško skiriasi tik įgyvendinimo būdais, o ne galutiniais tikslais, todėl nauji demokratizacijos modeliai geriausiu atveju gali nusistovėjusį JAV modelį papildyti, o ne keisti viską iš esmės ir siūlyti kažką realiai naujo. Viešajame diskurse netylant idėjoms dėl naujos demokratijos sklaidos formos būtinybės, tenka pripažinti, jog lengviau šnekėti, nei daryti. Reaguojant į tarptautinę situaciją ir kylančius naujus iššūkius galima (ir būtina) daugiau dėmesio skirti pilietinės bendruomenės stiprinimui, bet tai nekeis demokratijos plėtros esmės. Be to, pavyzdžiai tarptautinėje arenoje rodo, jog nevakarietiška demokratija gali tapti ne kuo kitu, o į autoritarizmą linkstančių režimų priedanga (pavyzdžiui V. Putino Rusija ar R. Erdogano Turkija).

M. Kurki ir R. Youngs akcentuoja demokratijos plėtros politikos transformaciją kaip būtinybę efektyvesnei demokratijos sklaidai ir jos įsitvirtinimui, tačiau tampa aišku, kad nieko optimesnio nei dabartinė liberalioji demokratija sukurti nepavyks. Be to, galime teigti jog demokratijos įtvirtinimo politika, vykdoma B. Obama administracijos, pakankamai gerai adaptavosi prie regioninių ir globalių iššūkių, todėl JAV vykdoma užsienio politika Pietryčių Azijoje neturėtų keistis ar būti nustelbta minėtų galimų alternatyvų.

---

⁴³ The White House, *Remarks by the President on the Middle East and North Africa*, Office of the Press Secretary, 2011.

⁴⁴ Youngs, 144-146.

2. JAV DEMOKRATIJOS PLĖTROS PIETRYČIŲ AZIJOJE PRAKTIKA

2.1. Pietryčių Azijos demokratizacijos ištakos: B. Obama „posūkio į Aziją“ politika

Pats Pietryčių Azijos regiono demokratizacijos procesas, kaip naujas tyrimų objektas, kyla iš B. Obama „posūkio į Aziją“ politikos. Pastarosios priešistorė buvo paženklinta sudėtingu laikmečiu Jungtinių Valstijų užsienio politikai, kadangi užsitęsęs karas Afganistane ir Irake daugumai JAV politikų ir visuomenės sluoksnių sufleravo ir šalies politikos prioritetų pergrupavimą – daugiau dėmesio norėta skirti šalies vidaus situacijai gerinti, atsisakant aktyvios užsienio politikos įgyvendinimo strategijos, dalyvaujant daugumoje pasaulio politinių procesų. Nepaisant kartas nuo karto pasigirstančių raginimų atsisakyti „pasaulio policininko“ vaidmens ir spręsti JAV vidines problemas, amerikiečių aktyvumas Pietryčių Azijoje yra aiškiai matomas ir tai leidžia teigti, jog B. Obama „posūkio į Aziją“ politika yra palaiapsniui įgyvendinama.

JAV įsitraukimas į Ramiojo vandenyno regioną grindžiamas savų interesų užtikrinimo ir taikaus, stabilaus, klestinčio regiono siekiu, šiam tikslui pajungiant visus JAV galios elementus: Baltuosius Rūmus, Valstybės ir Gynybos Departamentus, įvairias JAV agentūras, vyriausybinės ir nevyriausybinės organizacijas. Anot „Chatham House“ tyrėjų Kurt Campbell ir Brian Andrews, „posūkio į Aziją“ politikos visiškas įgyvendinimas turi būti pasiektas dirbant šešiomis kryptimis:⁴⁵

1) Esamų aljansų stiprinimas - akcentuojama karinio dėmens svarba saugumo (ne tik karinio) užtikrinimui. Kaip svarbiausios sąjungininkės saugumo srityje įvardijamos Japonija ir Pietų Korėja;

2) Santykių stiprinimas su regioninėmis ir kylančiomis galiomis – Kinija, Indija, Vietnamu, Indonezija;

3) Ekonominis bendradarbiavimas, pripažįstant regioną kaip gyvybiškai svarbų atstatant ir vystant JAV ekonomiką. Pabrėžiamas Mianmaro ir Indonezijos ekonominių, investicinių ryšių su JAV stiprinimas;

4) Bendradarbiavimas su daugiašalėmis institucijomis, ypač akcentuojant ASEAN bloko svarbą ir įtaką užtikrinant ekonominį stabilumą ir saugumą ginčytinų teritorijų klausimu;

5) JAV karinio segmento stiprinimas regione bus užtikrinamas atsižvelgiant į regioninių valstybių prašymus didinti ir užtikrinti jų karinį saugumą ir apsaugą bei pagalbą stichinių nelaimių fone;

---

⁴⁵ Kurt Campbell, Brian Andrews, „Explaining the US ‘Pivot’ to Asia“, London: Chatham House, 2013, http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Americas/0813pp_pivottoasia.pdf, [žiūrėta 2015 05 27].

6) Parama demokratijai ir žmogaus teisių užtikrinimui. Tai pristatant kaip Amerikos nacionalinio identiteto esmę, pabrėžiamas Mianmaro progresas. Mianmaras yra pristatomas kaip pavyzdys kitoms valstybėms bei įrodymas, jog demokratija ir žmogaus teisių užtikrinimas – stabilumo ir gerovės pamatas.

Galima teigti, jog K. Campbell ir B. Andrews pateikia tik vieną iš daugelio įmanomų „posūkio į Aziją“ įgyvendinimo planų, tačiau tai nekeičia fakto, jog Mianmaras su Vietnamu JAV užsienio politikoje užima vis svarbesnį vaidmenį ir yra vienos iš kertinių valstybių „posūkio į Aziją“ įgyvendinime, o pati demokratijos plėtros politika Amerikai yra nemažiau svarbi nei karinio ir ekonominio saugumo stiprinimas.

2.2. JAV parama Vietnamo demokratizacijai: tarp pragmatizmo ir idealizmo

Kalbėti apie Vietnamą ir prognozuoti jo demokratinę transformaciją yra pakankamai sudėtinga, kadangi ši valstybė, greta daugybės patiriamų sunkumų ir egzistuojančių iššūkių, turi unikalių galimybių tapti esmine regiono sąjungininke Jungtinėms Valstijoms. Dvišalis bendradarbiavimas ženkliai pagerėjo dar 1994 metais, tuometiniam JAV prezidentui B. Clinton nutraukus devyniolika metų trukusį prekybos embargą. Tai, jog dvišalės prekybos apimtys 2015 metais sudarė 45 milijardus dolerių,⁴⁶ Jungtinėms Valstijoms tampant didžiausia Vietnamo prekybos partnere, įpareigoja ir patį Vietnamą siekti kuo glaudesnio bendradarbiavimo su JAV visose įmanomose srityse.

JAV prezidento institucijos veiklumas B. Obama kadencijos metu tapo vienu iš pagrindinių indikatorių, rodančių vis didėjančią Pietryčių Azijos, taip pat ir Vietnamo, svarbą JAV užsienio politikoje. Tai liudija JAV ir Vietnamo prezidentų ir kitų aukštų valstybės pareigūnų reguliarūs dvišaliai susitikimai (B. Obama yra pirmas JAV prezidentas, asmeniškai susitikęs su visais Pietryčių Azijos vadovais ir dalyvavęs šešiuose ASEAN susitikimuose).⁴⁷ Per pastaruosius dvidešimt metų dvišaliai santykiai sustiprėjo ekonomikos ir prekybos srityje, technologijose, švietime, sveikatos ir aplinkos apsaugos sferoje, taipogi buvo įgyvendinama bendra saugumo politika, susijusi su Kinijos galios augimu regione. Asmeniškai pačiam B. Obama, Pietryčių Azija, kartu su Vietnamu, užima „ypatingą vietą jo širdyje“.⁴⁸

---

⁴⁶ U.S. Department of Commerce, „Trade in Goods with Vietnam“, 2015, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5520.html#1992>, [Žiūrėta 2016 04 10].

⁴⁷ The White House, *Remarks by President Obama at ASEAN Business and Investment Summit*, Kuala Lumpur: Office of the Press Secretary, 2015.

⁴⁸ Ten pat.

Nagrinėjant dvišalę valstybių vadovų retoriką, tenka pastebėti, jog kiekvieno dvišalio susitikimo metu akcentuojama ir pabrėžiama bendradarbiavimo svarba, naujos dvišalės partnerystės gairės ar nauji galimi iššūkiai. Ne kartą buvo pabrėžta, jog gerų dvišalių santykių pagrindas yra pagarba Jungtinių Tautų Chartijai ir tarptautinei teisei, taipogi pagarba viena kitos nepriklausomybei, suverenumui, teritoriniam vientisumui ir politinei sistemai. Čia išryškėja tam tikras neatitikimas JAV užsienio (konkrečiau-demokratijos plėtros) politikoje. Amerikai demonstruojant gerą valią ir pagarbą Vietnamo politinei sistemai, natūraliai kyla klausimas, kaip ketinama įdiegti tikrąją demokratiją šalyje, kurioje dešimtmečiais valdo vienintelė partija. Ir nors dvišalėje darbotvarkėje apstu bendrų veiklos sričių, bendradarbiavimas užtikrinant žmogaus politines teises nėra ypatingai akcentuojamas, kaip kad Mianmaro atveju. Oficiali JAV retorika, kalbėdama apie Vietnamo progresą, didžiąja dalimi akcentuoja tik ekonominius šalies laimėjimus. Net ir nedidelis progresas žmogaus teisių srityje vertintinas kaip ekonominės ir prekybinės politikos dalis, kadangi Vietnamo virsmas rinkos ekonomika ilgą laiką buvo vienas iš pagrindinių JAV prioritetų. Vietnamui liberalizuojant darbo santykius, visapusiško žmogaus teisių užtikrinimo trumpalaikėje perspektyvoje tikėtis anksti.

Vieno iš susitikimo tarp prezidentų metu, B. Obama konstatavo, jog „akivaizdūs skirtumai politinėje filosofijoje ir politinėje sistemoje išliks“,⁴⁹ tuo lyg patvirtinant spėjimą, jog laisvi ir demokratiniai rinkimai Vietname įmanomi tik ilgalaikėje perspektyvoje. JAV prezidento institucija realų dvišalį bendradarbiavimą su Vietnamu mato diplomatinio dialogo vystymo, ekonomikos, prekybos, investicinių projektų, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos, kovos su klimato kaita, saugumo iššūkių prevencijos srityse.⁵⁰ Todėl gana pagrįstai susidaro įspūdis, jog prezidentiniu lygmeniu bendradarbiavimas įmanomas ir realiai vyksta visose srityse, išskyrus demokratizacijos skatinimą Vietname.

2012 metais JAV ir Vietnamo vadovams susitikus Kambodžoje, B. Obama kiek drąsiau prabilo apie žmogaus teisių, piliečių valios užtikrinimo svarbą Vietname, tačiau savo kalboje daugiausia akcentavo laisvę į religiją ir jau įprastais tapusius pareiškimus dėl rinkos liberalizavimo ir visų vietnamiečių įtraukimo į ekonominius procesus bei lygaus dalyvavimo juose.⁵¹ Tačiau nederėtų manyti, jog demokratiški rinkimai ir stipri pilietinė Vietnamo visuomenė nedomina JAV vadovybės. Peršasi

---

⁴⁹ The White House, *Remarks by President Obama and General Secretary Nguyen Phu Trong of Vietnam*, Washington: Office of the Press Secretary, 2015.

⁵⁰ The White House, *Remarks by President Obama and General Secretary Nguyen Phu Trong of Vietnam*, Washington: Office of the Press Secretary, 2015.

⁵¹ The White House, *Remarks by President Obama at ASEAN Business and Investment Summit*, Kuala Lumpur: Office of the Press Secretary, 2015.

išvada, jog prezidento institucija artimiausiu metu nesitiki laisvų rinkimų Vietname, nepaisant to deda pastangas stiprinant kitus esminius elementus, būtinus demokratiškai visuomenei. Vadovaujantis nuostata, jog liberali rinkos ekonomika ir demokratija žengia išvien, JAV prezidento vykdyta ekonominė politika Vietname turi tapti tvirtu pagrindu spartinant demokratizacijos procesus ateityje.

Tai, jog Vietnamas nėra vien tik B. Obama politinis interesas liudija ir aktyvi JAV Valstybės Departamento veikla. Su Vietnamo valdžios atstovais vyko nuolatiniai ne tik Valstybės sekretoriaus John Kerry, bet ir žemesnio rango oficialių JAV pareigūnų susitikimai.

Lyginant su prezidento institucija, Valstybės Departamentas, bent jau iš pirmo žvilgsnio, buvo kiek kategoriškesnis demokratijos plėtros Vietname klausimu. Be jau įprastomis tapusių temų kaip kova su klimato kaita, bendradarbiavimas prekyboje ir moksle, kiek dažniau ir kategoriškiau buvo užsiminta ir apie žmogaus teisių užtikrinimo būtinybę – neatsiejamą demokratijos dėmenį. Tai ypač pasakytina, kuomet dvišaliuose ar daugiašaliuose susitikimuose dalyvaudavo žemesnio rango Valstybės Departamento pareigūnai, akcentuodami, jog „niekas neturėtų būti baudžiamas reikšdamas savo mintis ir idėjas“.⁵²

2015 metų gegužės 5 d. JAV ambasadoriui Vietname Ted Osius ir Valstybės sekretoriaus padėjėjui Tom Malinowski dalyvaujant devynioliktoje JAV – Vietnamo žmogaus teisių dialogo sesijoje, aktyviai buvo nagrinėta būtinybė Vietnamui imtis spęsti problemų, susijusių su žmogaus teisėmis, įstatymų leidybos reforma, žodžio ir susirinkimo laisve, religine ir darbo teise.⁵³ T. Malinowski susitikimų su Vietnamo vadovybe metu 2013 ir 2014 metais yra pabrėžęs, jog pagarba žmogaus teisėms buvo ir visada bus JAV užsienio politikos prioritetas, o visuotinių normų nesilaikymas Vietname kelia nerimą.⁵⁴ 2013 metais JAV Valstybės Sekretoriaus padėjėjas Dan Baer buvo dar kategoriškesnis, teigdamas, jog „amerikiečių palaikymas dvišalių santykių plėtojimui bus neįmanomas be matomo progreso žmogaus teisių srityje“ ir tai neigiamai atsilieps saugumo situacijai regione, kadangi karinis bendradarbiavimas nebus nuoširdus ir liks ribotas.⁵⁵

JAV Valstybės Departamentas 2014 metais pateikė ataskaitą „Advancing freedom and democracy report 2014“, kurioje visuomenę supažindino su savo veikla stiprinant demokratiją įvairiose pasaulio šalyse. Ataskaitoje išskiriamos kelios pagrindinės JAV veiklos kryptys, kurios turėjo prisidėti ir prie spartesnės Vietnamo demokratizacijos. Tai buvo įvairios kultūrinės, akademinės programos, ekonominių

---

⁵² U. S. Department of State, *Remarks on U.S.-Vietnam: Looking to the Future*, Hanoi, 2015.

⁵³ U. S. Department of State, *U.S.-Vietnam Human Rights Dialogue*, Washington, 2013.

⁵⁴ U. S. Department of State, *U.S. Relations with Vietnam*, Washington, 2013.

⁵⁵ Ten pat.

reformų skatinimas, Vietnamo karinių pajėgų apmokymas veikti taikos rėmimo operacijose ir su tuo susijusių žmogaus teisių apsauga. Tačiau kitose šalyse vykdyti spaudos ir interneto laisvės stiprinimo projektai nebuvo vykdomi Vietname. Tiesa, ataskaitoje teigiama, jog „JAV remia programas, skirtas sutaikinimui ir porinkiminei konflikto prevencijai“⁵⁶ - tai turėjo būti vykdoma ir Vietname, tačiau kas konkrečiai buvo daroma, Valstybės Departamentas neįvardina.

Akivaizdu, jog demokratijos plėtra Vietname yra sudėtingas reiškinys, tačiau optimizmo dėl demokratiinių procesų Vietname tęstinumo suteikia nemažėjanti JAV vyriausybinių parama Vietnamui ir kitoms regiono valstybėms. 2017 metais USAID Centrinės Amerikos, Afrikos ir Azijos demokratizacijos procesams ir žmogaus teisių užtikrinimui planuoja skirti 2,3 milijardo dolerių, iš kurių 695 milijono – Pietryčių Azijos regionui.⁵⁷

2016 metais Vietnamo plėtrai skirtų projektų finansavimas, lyginant su 2014 metais, išaugo.⁵⁸ 2017 metais paramą Vietnamui ketinama sustiprinti dar 43 milijonais JAV dolerių, programų įgyvendinimo finansavimui išvis skiriant 132 milijonus JAV dolerių (trečdalį sumos numatant demokratijos įsitvirtinimui būtinų projektų tolesniam vykdymui).⁵⁹

USAID vadovės Gayle Smith pavaduotojas Jonathan Stivers, kalbėdamas apie demokratijos pažangą regione pastebėjo, jog dar prieš trisdešimt metų visame Pietryčių Azijos regione klestėjo autoritarizmas ir diktatūra, o dabar kone kiekviena regiono valstybė, su didesniais ar mažesniais trūkumais, gali būti laikoma demokratiška.⁶⁰ Jo teigimu, tokį teigiamą valstybių transformavimąsi lėmė tinkama JAV politikos trajektorija regione. Tačiau J. N. Stivers manymu, Vietnamas, dėl savo politinės sistemos nedemokratiškumo, tebėlieka išskirtine Pietryčių Azijos valstybe. Grindžiant JAV politikos atsigręžimą į šį regioną ekonominio ir saugumo dėmens užtikrinimo būtinybe bei stipria parama demokratijai, teisingumui ir žmogaus teisėms, strateginis JAV buvimas regione jas įpareigoja stiprinti šalių demokratijos lygį ir paramą žmogaus teisėms, todėl demokratijos plėtra Vietname turi išlikti JAV užsienio politikos darbotvarkėje. Priešingu atveju, dvišalis bendradarbiavimas išliks ribotas ir nesuteiks abipusės naudos.⁶¹

---

⁵⁶ U. S. Department of State, *Advancing freedom and democracy report 2014*, Washington, 2014.

⁵⁷ The Secretary of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification*, Washington, 2016.

⁵⁸ U. S. Department of State, *Fiscal Year 2016 Congressional Budget Justification*, Appendix 2, Washington, 2015, 677.

⁵⁹ U. S. Department of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification*, Washington, 2016, 679.

⁶⁰ U.S. Agency for International Development, *Testimony of assistant administrator Jonathan N. Stivers before the House Subcommittee on Asia and the Pacific*, 2015.

⁶¹ Ten pat.

USAID dėka, JAV eksportas į Vietnamą per paskutinį dešimtmetį išaugo 700 procentų.⁶² JAV suvaidino esminį vaidmenį mažinant Vietnamo izoliaciją tarptautinėje rinkoje, o konkrečiai USAID dėjo pastangas rinkos ekonomikos pagrindams šalyje. USAID akcentuoja, jog Vietnamo ekonominės padėties pagerėjimas sudaro vietos gyventojams galimybes iš vietos valdžios tikėtis daugiau atsakomybės ir atskaitingumo.

USAID vykdoma kryptinga politika Vietnamo klausimu aiškiai iškelia pagrindinį šios organizacijos, tuo pačiu ir JAV, tikslą: Vietnamo transformacijų tęstinumo ir virsmo į atsakingą ir atvirą partnerį. USAID Vietnamo strategijoje šis tikslas ketinamas pasiekti šalinant ir sprendžiant pagrindinius, iš anksto identifikuotus iššūkius. USAID juos išskiria penkis:⁶³

- 1) ekonominiai iššūkių (skurdas, Komunistų partijos reguliuojama šalies rinka);
- 2) valstybės valdymo iššūkių (didelio masto korupcija, neefektyvus piliečių atstovavimas parlamente);
- 3) sveikatos apsaugos iššūkių (epidemijų židiniai, mažas Vietnamo valdžios indėlis ligų prevencijai);
- 4) aplinkosaugos iššūkių (oro tarša, vandens lygio kitimas);
- 5) socialinės nelygybės iššūkių (ekonominė ir socialinė atskirtis, diskriminacija).

Strategijoje numatoma, kad demokratijos plėtros problemas (antras punktas) ketinama likviduoti stiprinant įstatymų leidžiamąjį aparatą ir jo kontrolę, didinant institucijų atskaitingumą, tačiau kokių konkrečių veiksmų bus imamasi to įgyvendinimui, strategijoje nėra pateikiama.

Gerėjančia tendencija žmogaus teisių užtikrinimo srityje USAID laiko tai, jog ketvirtadalį Nacionalinės Asamblėjos narių sudaro moterys. Strategijoje neslepiamas optimizmas, jog tokie rodikliai viršija regiono vidurkį,⁶⁴ tačiau reikia pripažinti, kad nuo demokratinių valstybių smarkiai atsiliekama, jau nekalbant apie tai, kad Nacionalinė Asamblėja valdoma vienos partijos ir ši problema strategijoje praktiškai neakcentuojama. Atrodo, net tarptautinės organizacijos (Jungtinės Tautos, Pasaulio bankas) Vietnamo demokratijos problemas sprendimus nukelia į antrą ar trečią planą, prioritetuodamos stabilų ekonominį augimą, socialinę apsaugą, aplinkosaugą šalyje.⁶⁵

Vertinant USAID politiką Vietname, peršasi išvada, kad pagrindinis ilgalaikis agentūros (kaip ir JAV) tikslas Vietname buvo šios šalies Ramiojo vandenyno partnerystės sutarties pasirašymas, leisiantis

---

⁶² U. S. Department of State, *Address at the University of Virginia*, 2013.

⁶³ U.S. Agency for International Development, *Country Development Cooperation Strategy for Vietnam 2014-2018*, U.S. Agency for International Development in Vietnam, 24.

⁶⁴ *Country Development Cooperation Strategy for Vietnam 2014-2018*, 15.

⁶⁵ Ten pat, 16.

aktyviau plėtoti ekonominius ryšius su JAV bei kitomis Ramiojo vandenyno regiono valstybėmis. Tikimasi, kad tvirtesnis ekonominio bendradarbiavimo pagrindas stiprintų JAV pozicijas Vietname ir tai automatiškai leistų plėtoti žmogaus teises ir demokratiją. JAV vadovybė laikosi nuostatos, jog šiuo atveju Ramiojo vandenyno partnerystės sutartis nebėra vien tik ekonominis susitarimas, o rimtų ir ryžtingų JAV siekių regione įrodymas, kuris leis plėtoti ir demokratiją.⁶⁶ Taipogi tikimasi, jog Sutarties dėka Vietnamas pats jaus poreikį gerinti žmogaus teisių padėtį šalyje ir sudaryti palankesnes sąlygas kapitalo judėjimui. Tenka pripažinti, jog realiausi pokyčiai Vietnamo demokratizacijos procese šiuo metu labiausiai tikėtini ekonomikos sektoriuje: siekiant efektyvesnės ekonominės kooperacijos ir investicijų pritraukimo, Vietname galima tikėtis demokratinėms valstybėms būdingų rinkos liberalizavimo reformų, profesinių ir prekybinių sąjungų kūrimo galimybės atsiradimo ir pan. Sunku tikėtis, jog Sutartis gali turėti įtakos keičiant Vietnamo politinę sąrangą. Tačiau laikantis nuostatos, jog JAV demokratijos plėtros tikslai Vietname yra ilgalaikiai ir nuoseklūs, tokios sutarties ar panašių susitarimų iniciavimas ir įgyvendinimas leidžia tikėtis ir didesnių demokratizacijos laimėjimų Vietname ilgalaikėje perspektyvoje.

Prezidento R. Reagan iniciatyva įkurta NED organizacija šiuo metu vykdo virš 1200 demokratijos skatinimo programų daugiau nei 90 šalių.⁶⁷ Organizacija nuo pat įkūrimo 1983 metais save pozicionuoja kaip demokratijos plėtros vedlę, savo veiklos prioritetais išsikeldama pakankamai konkrečius tikslus (žmogaus teisių užtikrinimą, nepriklausomos žiniasklaidos, demokratinėms institucijoms stiprinimą). NED savo veikloje pažymi, jog demokratijos modelis neturėtų remtis JAV ar kitos valstybės pavyzdžiu ir kad demokratija nebus pasiekama vien tik rinkimais,⁶⁸ todėl galima daryti išvadą, jog NED ir Vietname vykdo ilgalaikes programas bei orientuojasi į kokybišką demokratizacijos įgyvendinimą.

Žvelgiant konkrečiau, NED 2014 metais Vietname vykdė tik šešias programas, skirtas stiprinti pilietinę Vietnamo bendruomenę, užtikrinti susirinkimų, religijos ir spaudos laisves bei skatinti nepriklausomos žiniasklaidos vystymąsi. Šioms programoms įgyvendinti buvo skirta beveik 290 tūkst. JAV dolerių. Analogiškų programų įgyvendinimui 2015 metais buvo skirta kiek daugiau lėšų – 350 tūkst. JAV dolerių.⁶⁹ Vietnamo demokratizacijos procesams skiriama pinigų suma, lyginant su USAID

---

⁶⁶ *Country Development Cooperation Strategy for Vietnam 2014-2018*, 25.

⁶⁷ National Endowment for Democracy, „About the National Endowment for Democracy“, Washington, <http://www.ned.org/about/>, [Žiūrėta 2016 04 15].

⁶⁸ National Endowment for Democracy, „About the National Endowment for Democracy“, Washington, <http://www.ned.org/about/>, [Žiūrėta 2016 04 15].

⁶⁹ National Endowment for Democracy, „Awarded Grants Search“, <http://www.ned.org/wp-content/themes/ned/search/grant-search.php?organizationName=&region=&projectCountry=Vietnam&amount=&fromDate=&toDate=&projectFocus%5B%5D=&search=&maxCount=25&orderBy=Year&start=1&sbmt=1>, [Žiūrėta 2016 04 15].

finansavimu, nėra didelė, tačiau NED vykdomos programos yra tiesiogiai susijusios su demokratizacijos procesų stiprinimu ar bent jau jų palaikymu. NED programų finansavimas Mianmare yra žymiai didesnis, tačiau tai neturėtų reikšti mažesnio NED, tuo pačiu ir JAV, dėmesio ar demokratizacijos intereso Vietname, kadangi vis dar pakankamai stipri Komunistų partijos kontrolė gerokai apsunkina JAV demokratijos plėtros politiką šalyje.

Vis dar neigiamą aplinką skeistis demokratijos daigams Vietname liudija NED išleista ataskaita „Stifling the Public Sphere. Media Civil Society Vietnam“, kurioje konstatuojama, jog laisvos žiniasklaidos padėtis yra prasčiausia regione.⁷⁰ Augantis interneto prieinamumas ir vartojimas sudaro galimybes vietnamiečiams gauti objektyvią informaciją, tačiau lygiai tuo pat metu Vietnamo vadovybė stiprino interneto kontrolę bei represijas už nepalankių straipsnių publikavimą, ar „antivalstybinių“ ir „terroristinių“ grupių kūrimą socialiniuose tinkluose.⁷¹

JAV lauktos Vietnamo Konstitucijos reformos, turėjusios sumažinti Komunistų partijos valdžios monopoliją Vietname bei didinti valdžios skaidrumą ir atskaitingumą, nevertėtų laikyti teigiamų pokyčių ateityje garantu. Priešingai nei JAV vadovybė, žmogaus teisių stebėtojai Konstitucijos pakeitimus vertina skeptiškai, o reformos proceso nelaiko demokratizacijos apraiška šalyje.⁷² Naujoji Konstitucija leidžia Komunistų partijai išlaikyti savo vienvaldystę ne tik verslo aplinkoje, bet ir visame šalies valdyme. Konstitucijoje numatoma, jog Komunistų partija yra varomoji valstybės jėga, tuo pat metu ji lieka atsakinga prieš tautą dėl priimamų sprendimų, bet nenumatoma jokių Komunistų partijos kontrolės mechanizmų.⁷³

Ir nors prieš Konstitucijos pakeitimų svarstymą Nacionalinė Asamblėja kreipėsi į tautą dėl konkrečių pasiūlymų Konstitucijos reformai, į išsakytas pastabas ar pageidavimus atsižvelgta nebuvo. Maža to, dieną prieš svarstant Konstituciją, Nacionalinė Asamblėja išleido įstatymą, numatantį baudas už „antivalstybinės propagandos skleidimą“ socialiniuose tinkluose.⁷⁴ Todėl konstituciniai pokyčiai neturėtų būti traktuojami kaip žingsnis liberaliosios demokratijos link, o apie pagerėjimą žmogaus teisių srityje kalbėti per anksti. Tą lyg ir patvirtina Konstitucijos keturioliktasis straipsnis, kuriame Vietnamo valdžia susikuria sau viršenybę žmogaus teisių atžvilgiu, jei jai pasirodo, jog tai reikalinga užtikrinant

---

⁷⁰ National Endowment for Democracy, *Stifling the Public Sphere. Media Civil Society Vietnam*, 2015, 8

⁷¹ Ten pat, 9

⁷² Human Rights Watch, „Vietnam: Amended Constitution a Missed Opportunity on Rights“, 2013, <https://www.hrw.org/news/2013/12/02/vietnam-amended-constitution-missed-opportunity-rights>, [Žiūrėta 2016 04 15].

⁷³ The Constitution of the Socialist Republic of Vietnam, Article 4, 2013.

⁷⁴ Nguyen Pham Muoi, „New Vietnam Constitution Cements Party Dominance.“ New York: Wall Street Journal, 2013, <http://blogs.wsj.com/economics/2013/11/29/vietnam-passes-amended-constitution-confirming-communist-party-leadership/>, [Žiūrėta 2016 04 16].

Vietnamo saugumą ir viešąją tvarką.⁷⁵ Suprantama, kad Vietname šis straipsnis gali būti labai lengvai interpretuojamas Partijos naudai, bet kokius socialinius ar politinius judėjimus paskelbiant už įstatymo ribų.

Lyginant NED ir USAID veiklą Vietname, matome, jog NED vykdo mažiau programų, skirtų vystyti demokratizacijai, tačiau jos yra konkretesnės ir labiau orientuojasi būtent į laipsnišką demokratizacijos proceso įgyvendinimą ir programų tęstinumą. Kaip jau minėta anksčiau, nepalankus Vietnamo požiūris į demokratijos plėtrą apsunkina NED ir USAID veiklą, tačiau nesustabdo JAV pastangų liberalizuoti valstybės ir daryti teigiamą įtaką stiprinant demokratizaciją šalyje.

Apibendrinant JAV demokratijos plėtros politiką Vietname, galima teigti, jog JAV vykdo nuoseklią paramą Vietnamo demokratizacijai. 2012 metais USAID išleistoje „Vietnam Gap Analysis“ ataskaitoje pripažįstama, kad Vietnamo vystymasis demokratijos srityje stringa net vertinant pagal Azijos standartus⁷⁶. Tačiau to nereikėtų laikyti JAV užsienio politikos trūkumų padariniu ar kitų JAV užsienio politikos tikslų prioritizavimo pasekme. JAV neabejotinai turi saugumo ir ekonominių interesų šalyje – apie tai ne kartą buvo viešai kalbama. Greta šių tikslų eina ir siekis demokratizuoti Vietnamą, ir, tenka pripažinti, JAV skiria tam pakankamai daug dėmesio: vyksta reguliarūs valstybių vadovų susitikimai, stabiliai finansuojamos įvairios šalies plėtros programos, o demokratijos plėtros politika turi tęstinumą. Pagrindinė, galbūt ir vienintelė, kliūtis efektyvesniam demokratizacijos procesų įtvirtinimui Vietname yra komunistinė šalies santvarka. Tai slopina demokratijos plėtros politiką, tačiau kartu ir sufleruoja, jog pernelyg drastiškas siekis įtvirtinti demokratiją Vietname, vis dar valdomame Komunistų partijos, gali apskritai sustabdyti demokratizacijos procesą. Prisiminus T. Carothers aprašytą demokratijos raidos modelį, galime teigti, jog JAV pasirinkusios gerokai ilgesnę, sudėtingesnę demokratijos įtvirtinimo politiką. Visa tai JAV kainuos nemažai resursų ir kantrybės, tačiau leidžia ilgalaikėje perspektyvoje tikėtis tikrų demokratinų pokyčių Vietname.

2.3. Sėkminga Mianmaro demokratizacija – JAV demokratijos plėtros politikos rezultatas

Mianmaro demokratinė transformacija pastaraisiais metais pagrįstai yra laikoma sėkmės istorija ir pavyzdžiu kitoms nedemokratinėms valstybėms, kaip taikiais būdais galima pakeisti režimą. Atrodytų, jog šalyje vykęs (kai kurių vertinimu - tebesitęsiantis) vienas ilgiausių pilietinių karų pasaulio istorijoje, nuolatinių etninių ir religinių neramumų nuojauta nesudaro nė menkiausių galimybių šalyje įsitvirtinti

⁷⁵ The Constitution of the Socialist Republic of Vietnam, Article 14, 2013.

⁷⁶ U.S. Agency for International Development, *Vietnam Gap Analysis*, Strategic Planning and Analysis Division: Europe & Eurasia Bureau, 2012, 1.

demokratijai. Tačiau 2015 metais įvykę laisvi Parlamento rinkimai leidžia manyti, jog demokratija įmanoma net tokioje šalyje kaip Mianmaras.

Vertinant demokratizacijos rezultatus Mianmare, galima teigti, jog įvykę teigiami pokyčiai šalyje yra ilgalaikės JAV užsienio politikos rezultatas. Nepaisant to, jog 1962 metais karine diktatūra tapęs Mianmaras rinkosi kitus integracijos ir plėtros kelius nei JAV, šalis visada išliko JAV politiniame akiratyje. Tai liudija JAV teikta ilgalaikė humanitarinė pagalba Mianmarui net ir nutrūkus abipusiems diplomatiniams santykiams.

2015 metais vykę pirmi po daugelio metų laisvi parlamento rinkimai turėjo indikuoti demokratizacijos būklę ir lygį šalyje. Greičiausiai, artėjantys rinkimai nulėmė smarkų demokratijos plėtros programų finansavimo augimą: JAV Vyriausybė 2012-2013 metais į šalies demokratizaciją investavo 225 mln. JAV dolerių, o vien 2014 metais ši suma viršijo 375 mln. JAV dolerių.⁷⁷ Tačiau demokratijos stiprinimas Mianmare nebuvo ir nėra vienintelis JAV interesas: išvis JAV parama Mianmarui teikiama dirbant penkiomis kryptimis:⁷⁸

1) visuomenės sutaikinimo (taikaus sugyvenimo tarp įvairių etninių ir religinių grupių programų įgyvendinimas);

2) demokratinių procesų stiprinimo (JAV teikia pagalbą ir asistuoja virš 300 pilietinių organizacijų Mianmare, vykdytas pasirengimas 2015 rinkimams);

3) ekonominio vystymo ir reikalingų reformų vykdymo (tęsimos pradėtos rinkos liberalizavimo programos);

4) sveikos bendruomenės kūrimo (ligų prevencija, epidemijų židinių naikinimas, humanitarinė pagalba);

5) regioninės kooperacijos tęstinumo (Mianmaro, kaip svarbios regioninės valstybės, pozicijų stiprinimas, parama pirmininkavimui ASEAN Tarybai 2014 metais).

Vertinant B. Obama prezidentavimą, politologai neretai prezidentą kritikuoja dėl netinkamai vykdytos užsienio politikos, tačiau sėkmingas Mianmaro demokratizacijos procesas yra būtent jo ir komandos nuopelnas. Rodydamas savo interesą Pietryčių Azijai, prezidentas tapo pirmuoju Amerikos vadovu, aplankiusiu Mianmarą.⁷⁹ Augantį ir stiprėjantį valstybių tarpusavio ryšį liudija aukščiausių

---

⁷⁷ The White House, *Fact Sheet: U.S. Assistance to Burma*, Washington: Office of the Press Secretary, 2014.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ The White House, „The President Wraps Up Trip in Burma, Heads to Australia“, 2014, <https://www.whitehouse.gov/blog/2014/11/15/president-wraps-trip-burma-heads-australia>, [Žiūrėta 2016 04 25].

valstybių vadovų nuolatiniai vizitai abiejose valstybėse, panaikinta didžioji dalis JAV sankcijų Mianmarui bei atnaujinta USAID misija.

Prezidentas B. Obama pripažįsta, jog sėkminga Mianmaro demokratizacija yra ir didelis buvusio Mianmaro prezidento Thein Sein nuopelnas. Vadovaujant jam, iš kalėjimo paleista nemažai politinių kalinių, imtasi politinių ir ekonominių reformų. Palanki vidinė situacija Mianmare žymiai palengvino demokratijos plėtros vykdymą ir užsibrėžtų užsienio politikos tikslų įgyvendinimą šalyje. Pats Thein Sein yra pasakęs, jog yra „absoliučiai įsitikinęs, jog JAV ir toliau rems Mianmaro demokratinę transformaciją, o kai Mianmaras taps visiškai funkcionuojančia demokratija, galėsime sakyti, jog pirmieji mums pagelbėję buvo amerikiečiai“.⁸⁰ Ironiška, tačiau pirmuoju postūmiu realios demokratijos link galėtume laikyti 2010 metais vykusius nedemokratiškus Parlamento rinkimus, leidusius į valdžią ateiti prezidentui Thein Sein ir kvazi-civilinei vyriausybei. Nepaisant rinkiminio proceso farso, rinkimų rezultatai sudarė pagrindą įvykti pirmiesiems demokratiškiems pokyčiams šalyje po 60 metų trukusios karinės chuntos valdymo, tokiu būdu Mianmarui išgyvenant naują tarpinį savo istorijoje.

Šviesia Mianmaro ateitimi neabejoja ir B. Obama, kuris davė simbolinę pažadą imtis visų priemonių Mianmaro ateities sėkmei užtikrinti.⁸¹ 2015 metais įvykus parlamento rinkimams, B. Obama buvo vienas pirmųjų pasveikinusių buvusią šalies opozicijos lyderę ir Nobelio taikos premijos laureatę Aung San Suu Kyi su jos partijos pergale. Kartu buvo pabrėžta svarba visoms rinkimuose dalyvavusioms partijoms gerbti tautos valią, tik taip stiprinant demokratijos lygį šalyje.⁸² Svarbu tai, jog B. Obama demokratizacijos reformos Mianmare buvo derintos ne vienašališkai ar išskirtinai tik su rinkimuose nugalėjusia Nacionalinės demokratijos lygos partija ir jos lydere, bet ir su jau buvusiu prezidentu Thein Sein. Tokiu būdu B. Obama ir jo aplinka sėkmingai kūrė pasitikėjimo ir bendradarbiavimo jausmą tarp valdžios monopoliją prarandančios kariuomenės ir ateinančių politinių jėgų. Be to, B. Obama yra pabrėžęs, jog neremia nė vienos konkrečios partijos ar politinio judėjimo Mianmare, tačiau siekia, jog demokratiniais rinkimais būtų užtikrinama galimybė Mianmaro žmonėms patiems išsirinkti savo valdžią.⁸³

Nagrinėjant B. Obama kalbas ir pasisakymus Mianmaro demokratizacijos klausimu, jas visada galima padalinti į dvi dalis. Pirma, visuomet bus pabrėžiamas ir teigiamai įvertinamas Mianmaro

---

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ The White House, *Remarks by President Obama and Daw Aung San Suu Kyi of Burma in Joint Press Conference*, Rangoon: Office of the Press Secretary, 2014.

⁸² The White House, *Readout of the President's Call with Aung San Suu Kyi of Burma*, Washington: Office of the Press Secretary, 2015.

⁸³ Ten pat.

padarytas progresas, bet visuomet bus priminta, jog kelias į pilną demokratiją laukia ilgas ir nelengvas, tad šaliai ir valdančiajam elitui reikės priimti ne vieną svarbią reformą. Tarp tokių visuomet pabrėžiama konstitucinės pataisos būtinybė, kadangi dabartinė Mianmaro Konstitucija vis dar numato pernelyg didelę kariuomenės įtaką šalies valdyme (25 proc. abiejų parlamento rūmų vietų yra skiriama kariuomenės atstovams, kariškiams numatomi ir vidaus reikalų, gynybos, sienos apsaugos ministerijų portfeliai). Be to, dalis etninių mažumų tebėra marginalizuojamos ir jų atžvilgiu pilietinės teisės nėra užtikrinamos.⁸⁴ Nors iššūkių yra nemažai, palanki situacija Mianmare leidžia tikėtis, jog ilginiui demokratizacijos procesas bus sustiprintas dar labiau.

JAV Valstybės sekretoriaus patarėjas Rytų Azijos ir Ramiojo Vandenyno regiono klausimais Daniel R. Russel, pabrėždamas JAV paramą rinkimų proceso stiprinimui akcentavo, jog svarbu reikalingų procedūrų laikytis ne tik rinkimų dieną, bet ir kampanijos metu, skaičiuojant balsus, derybose sudarant vyriausybę, todėl ir JAV vykdoma paramos politika turi būti toliaregiška.⁸⁵ Faktas, jog JAV oficialiai neišreiškė palaikymo jokiai politinei partijai ar politikui, gerokai padidino sėkmingų ir sklandžių rinkimų 2015 tikimybę. JAV išreiškus akivaizdžią paramą kuriam nors politiniam veikėjui, JAV demokratijos plėtros politika buvusios Mianmaro vadovybės lengvai galėjo būti apkaltinta kišimusi į šalies politiką ir siekiu nuversti valdžią. Net ir Aung San Suu Kyi vadovaujama partija nėra gavusi jokios oficialios paramos iš JAV vadovybės, tad JAV siekis remti Mianmaro žmones, demokratizacijos procesą, o ne konkrečią politinę jėgą ar politiką yra akivaizdus.

JAV nešališką ir ilgalaikę poziciją Mianmaro valdžios atžvilgiu liudija ir JAV Valstybės sekretoriaus pavaduotojo Anthony J. Blinken pareiškimas, jog Mianmaro atžvilgiu egzistuoja klausimas ne ar, o kaip JAV tęs demokratijos plėtros politiką šalyje, tačiau bet koku atveju gerbs demokratišką Mianmaro piliečių pasirinkimą.⁸⁶ 2016 metų kovo mėnesį išrinktą Mianmaro prezidentą Htin Kyaw pasveikinęs John Kerry pareiškė, jog ir po prezidento rinkimų JAV toliau skirs visą reikalingą paramą Mianmaro vystymuisi bei demokratizacijos proceso ir žmogaus teisių užtikrinimui.⁸⁷

JAV vadovybei bei užsienio politikos formuotojams aiškiai deklaruojant būtinybę ir pasiryžimą toliau stiprinti demokratizacijos procesus Mianmare, vyriausybės organizacijos, savo ruožtu, aktyviai veikė šalyje ir vykdė pakankamai daug plataus profilio programų.

---

⁸⁴ The White House, *Remarks by President Obama and Daw Aung San Suu Kyi of Burma in Joint Press Conference*, Rangoon: Office of the Press Secretary, 2014.

⁸⁵ U. S. Department of State, *U.S. Relations With Burma Fact Sheet*, Washington: Bureau of East Asian and Pacific Affairs, 2016.

⁸⁶ U. S. Department of State, *Press Conference in Rangoon*, Rangoon, 2015.

⁸⁷ U. S. Department of State, *Burma's Union Parliament Elects New President*, Washington, 2016.

Pakankamai įspūdingai atrodo vien NED organizacijos kiekybinis indėlis į Mianmaro demokratizaciją: NED vien nuo 2014 metų šalyje vykdo 88 projektus, kuriems įgyvendinti skirta 6,5 mln. JAV dolerių.⁸⁸ Minėti projektai orientuoti į demokratinių idėjų ir vertybių suvokimo skatinimą, pilietinį švietimą, žmogaus teisių ir spaudos laisvės skatinimą, politinių procesų ir institucijų stiprinimą, susirinkimų laisvės užtikrinimą. Žvelgiant dar konkrečiau, projektai skatino į politinį procesą įtraukti moteris, marginalizuojamas etnines ir religines grupes, plėsti žiniasklaidos priemonių prieinamumą visiems Mianmaro gyventojams, užtikrinti rinkimų proceso nušvietimą objektyvia informacija per vietinę žiniasklaidą, šviesti ir apmokyti vietinius žurnalistus, stiprinti jaunimo įsitraukimą į valstybės valdymą. Taipogi NED iniciatyva siekta pasirengti artėjantiems parlamento rinkimams: šiuo tikslu buvo kuriamos vietinių gyventojų organizacijos, atliekančios parlamento ir rinkimų proceso monitoringą, vykdomas rinkėjų švietimas ir supažindinimas su galimais korupcijos atvejais, siekta stiprinti valdančiųjų ir opozicinių jėgų tarpusavio pasitikėjimą artėjant rinkimams.

NED, kaip ir JAV prezidento institucija ar Valstybės Departamentas, pripažįsta, jog ilgame kelyje link demokratijos, Mianmaro laukia nemažai iššūkių, tokių kaip visuomenės sutaikymas, žiniasklaidos suvaržymų panaikinimas ir pan. NED, kartu su vietos aktyvistais ir pasaulio bendruomene egzistuojančias problemas pradėjo kelti į viešumą ir jas spręsti dar gerokai prieš 2015 metų Parlamento rinkimus. Aktyvus NED įsitraukimas leido sklandžiai įvykti rinkimams, kuriuos tiek Mianmaro politinės jėgos, tiek pasaulio bendruomenė laiko pirmaisiais laisvais per pustrėčio dešimtmečio, kuomet 1990 metais vykusių demokratinių rinkimų rezultatus anuliuavo karinė chunta. Nemažėjantis finansavimas demokratizacijos procesų užtikrinimui 2016 metais gali charakterizuoti ir JAV demokratijos plėtros politiką Mianmare ateityje. Ne kartą pabrėžus, jog demokratija nėra pasiekama vien tik rinkimais, galima tikėtis ir tolimesnio aktyvaus NED politikos įgyvendinimo Mianmare.

2016 metais JAV Vyriausybė planuoja Mianmaro demokratizacijos programų įgyvendinimui skirti beveik 110 milijonų JAV dolerių, iš kurių konkrečioms demokratizacijos, žmogaus teisių užtikrinimo projektams bus skiriama daugiau nei ketvirtadalis šios sumos (beveik 29 milijonai JAV dolerių). 2017 metais analogiškos veiklos finansavimui numatoma dar daugiau: 115 milijonų JAV dolerių, procentinei demokratijos plėtros programai skiriamų lėšų daliai nekintant.⁸⁹ Palyginimui, 2010 metais Mianmarui buvo skiriama tik 38 milijonai JAV dolerių, iš kurių daugiau nei pusė atiteko humanitarinės pagalbos

---

⁸⁸ National Endowment for Democracy, „Awarded Grants Search“, <http://www.ned.org/wp-content/themes/ned/search/grant-search.php?organizationName=&region=&projectCountry=Burma&amount=&fromDate=&toDate=&projectFocus%5B%5D=&search=&maxCount=25&orderBy=Year&start=1&sbmt=1>, [Žiūrėta 2016 04 26].

⁸⁹ „Foreign Assistance in Burma.“ <http://beta.foreignassistance.gov/explore/country/Burma>, 2016, [Žiūrėta 2016 04 29].

finansavimui.⁹⁰ Pakankamai palanki Mianmaro vidinė situacija ir kryptinga B. Obama demokratijos plėtros politika leido didinti paramą Mianmarui ne tik ekonominių, socialinių ar švietimo reformų įgyvendinimui, bet ir tiesiogiai užtikrinant sklandų demokratijos plėtros užtikrinimą. Net ir po USAID misijos nutraukimo 1989 metais, JAV ir toliau teikė šaliai reikalingą humanitarinę pagalbą, o nuo 2012 metų atnaujinus misiją, agentūra Mianmaro reformoms investavo daugiau nei pusę milijardo JAV dolerių. Taipogi pastebima tendencija, jog nuo 2012 metų skiriama parama stabiliai didėja.

USAID vykdant kryptingą veiklą Mianmare, akcentuojamas visų šalies grupių – politinių, religinių, etninių – įtraukimo būtinumas į klestinčio Mianmaro kūrimą. Tokiu būdu siekiama užtikrinti, jog aktyviame demokratizacijos procese dalyvautų ne vien JAV ar jai pavaldžios institucijos, bet ir vietos organizacijos ir aktyvioji visuomenės dalis. Todėl oficialiuose USAID dokumentuose, organizacijos veikla Mianmare neretai vadinama ne projektais, darbu ar įsitraukimu, o bendradarbiavimu. Galima pastebėti, jog USAID tikslus Mianmare siekiama įgyvendinti naudojant ir kitose valstybėse taikytus kooperacijos modelius. Kalbant konkrečiau, USAID Mianmare prioritetizuoja keturias veiklos kryptis, kurios daugiau ar mažiau padeda JAV įgyvendinti demokratijos įdiegimą šalyje. Tai apima valstybės sutaikymo procesų tęstinumo politiką, siekiant spartinti ekstremistinių etninių grupių nusiginklavimą, etninio konflikto priežasčių sprendimą, paramos nukentėjusiems įgyvendinimą. Taipogi, kaip ir Vietname, didelis dėmesys skiriamas skaidrios vyriausybės kūrimui ir šalies gerovės kūrimui, pasitelkiant humanitarinės pagalbos, kovos su skurdu ir badu programas.⁹¹ Tiesioginėms demokratijos plėtros ir žmogaus teisių užtikrinimo programoms USAID 2015 metais skyrė kiek daugiau nei 17 milijonų JAV dolerių. Tam pat 2017 metais ketinama skirti dar daugiau-30 milijonų JAV dolerių.⁹² Skaidrūs parlamento rinkimai liudija sėkmingą JAV programų įgyvendinimą, tuo pačiu skatina tęsti efektyvią demokratizacijos politiką Mianmare. JAV vykdyta politika Mianmaro atžvilgiu pasižymi tęstinumu kalbant ne tik apie 2015 metų rinkimus, kadangi JAV vykdė humanitarinės pagalbos programas Šaltojo karo metu praktiškai nutrūkus dvišaliams santykiams.

Galima teigti, jog USAID buvo viena iš kertinių institucijų, kurios veikla leido tikėtis skaidrių ir laiku įvykusių rinkimų į Parlamentą (priešrinkiminei paramai USAID skyrė 18 milijonų JAV dolerių). USAID, kartu su NED ir kitomis organizacijomis finansavo labai konkrečias ir tikslingas programas prieš pat rinkimus. Rinkimų procesas buvo standartizuotas pagal reikalingas procedūras, apmokyti

---

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ U.S. Agency for International Development, „Our work“, <https://www.usaid.gov/burma/our-work>, 2016, [Žiūrėta 2016 04 27].

⁹² U. S. Department of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification*, Appendix 2, Washington, 2016, 234.

rinkimų stebėtojai, didžioji dalis mobiliųjų telefonų turėtojų trumposiomis žinutėmis buvo informuoti apie jų teises ir patį rinkimų procesą. Greta to, buvo teikiama pagalba Mianmare jau veikiančioms organizacijoms įsijungiant į rinkimų procesą (pvz. pagalba užtikrinti balsavimo galimybę žmonėms su negalia, fiksuoti galimus pažeidimus), taip pat apmokant virš 11 tūkstančių įvairių partijų narių iš 84 politinių partijų (rinkimuose išvis dalyvavo 91).⁹³ Dirbdama su beveik visomis politinėmis partijomis, JAV išvengė priekaištų šališkumu, kadangi rinkiminės kampanijos metu neprotegavo nė vienos partijos ar lyderio.

USAID vadovės Gayle Smith pavaduotojas Jonathan Stivers, įvertindamas teigiamą rinkimų vaidmenį visame Mianmaro demokratizacijos procese pažymėjo, jog, kaip ir prieš 25 metų, taip ir dabar, JAV yra suinteresuotos teikti pagalbą šalies gyventojams siekiant demokratiškos civilinės vyriausybės, gerbiančios kiekvieno žmogaus teises,⁹⁴ tuo pačiu nurodydamas, jog po rinkimų laukia būtini demokratijos įtvirtinimo etapai, tokie kaip konstitucinės pataisos ar būtina rinkimų reforma.

USAID didžiulį dėmesį skiria Mianmaro humanitarinei paramai: maisto ir vandens tiekimui, agrokultūros plėtrai, sanitarinių sąlygų gerinimui. Išlaidos šioms programoms sudaro beveik pusę paramos sumos Mianmarui. Jei 2013 metais humanitarinei paramai Mianmare USAID atsekėjo puspenkto milijono JAV dolerių, tai jau 2015 ši suma viršijo 29 milijonus, o 2016 metais bus beveik 69 milijonai JAV dolerių.⁹⁵ JAV laikantis pozicijos, jog iššūkiui demokratijai, tokie kaip diktatūros, atsiranda ir klesti nepritekliuje, didžiulį finansavimą panašioms projektams irgi būtų galima laikyti sistemingos demokratijos plėtros politikos dalimi.

Žiūrint į Mianmaro demokratizacijos procesą per parlamento rinkimų prizmę, galima teigti, jog pirminis demokratijos testas išlaikytas. Kartu tai parodo ne tik Mianmaro pasiryžimą demokratinį procesą siekti, bet ir tolimesnės JAV paramos būtinybę. Oficiali JAV institucijų retorika leidžia teigti, jog amerikiečiai pasirinko ilgalaikių įsipareigojimų kelią Mianmare, kuomet nuosekliai dirbdami gali pasiekti puikių rezultatų užsitikrindami savo pragmatinius užsienio politikos interesus, bet ir kurdami gerbūvį Mianmaro gyventojams. Didėjantis finansavimas demokratizacijos procesams, esamų programų tęstinumas ir stiprinimas leidžia manyti, jog tvari demokratija Mianmare nėra tik skambus politinis lozungas, bet ir reali siekiamybė.

---

⁹³ U.S. Agency for International Development, *Remarks by Assistant Administrator Jonathan Stivers at an event on the crucial role of domestic observers in the 2015 Burma election*, 2015

⁹⁴ U.S. Agency for International Development, *Testimony of assistant administrator Jonathan N. Stivers before the House Subcommittee on Asia and the Pacific*, 2015.

⁹⁵ U.S. Agency for International Development, „Burma – Complex Emergency“, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1866/burma_ce_fs02_03-25-2016.pdf, 2016, [Žiūrėta 2016 04 27].

2.4. Vietnamo ir Mianmaro atvejų palyginimas

Norint įvertinti Pietryčių Azijos demokratizacijos vaidmenį JAV užsienio politikoje būtina palyginti konkrečius Vietnamo ir Mianmaro atvejus. Svarbu pažymėti, jog analogiškos JAV demokratijos plėtros politikos tyrimai jau buvo atliekami gerokai anksčiau. Tirtas JAV paramos demokratijai vertybinis pagrindas Rusijoje, Gruzijoje, Ukrainoje bei kitose valstybėse įvairiais laikotarpiais. Tačiau taikytos lyginimo metodikos konkrečiai Vietnamo ir Mianmaro atveju nėra tinkamos, kadangi šalys yra pernelyg skirtingos, o esminio demokratijos elemento – partijų – rėmimo darbe tiriamų valstybių atžvilgiu išvis negalima vertinti (Vietname egzistuoja vienintelė Komunistų partija, o Mianmare oficialiai parama nebuvo išreikšta nė vienam politiniam judėjimui). Tačiau atskirai išnagrinėjus JAV prezidento institucijos, Valstybės Departamento, USAID ir NED veiklą Vietname ir Mianmare, galime daryti išvadas dėl JAV vykdytos demokratijos plėtros politikos idealizmo arba priešingai – konstatuoti JAV pragmatiškumą ir kitų JAV užsienio politikos interesų viršenybę deklaruojamų demokratiškos vertybių atžvilgiu.

Prieš vertinant JAV demokratijos plėtros politikos Vietname ir Mianmare idealistinę prigimtį, svarbu apsibrėžti, kuo remiantis galėsime teigti, jog politika buvo būtent idealistinė, o ne pragmatinė. Atlikus abiejų tiriamųjų valstybių atžvilgiu vykdytą demokratijos plėtros politikos analizę, galime teigti, jog idealizmas demokratizacijos procesuose pasireiškia JAV laikantis nešališkumo principo (konkrečiai neremiamas ar proteguojamas joks politinis judėjimas, kuris galėtų būti laikomas JAV tariamo intervencionistinės politikos „Trojos arkliu“), siekiu užtikrinti visas žmogaus teises (ne tik ekonomines ar socialines, bet ir susirinkimo, balsavimo ir pan.), bei demokratijos plėtros politikos kurso laikymosi (JAV rodant tolimesnį interesą demokratijos stiprinimui šalyse, užtikrinant finansavimą ir vykdomų programų tęstinumą). Prieš pagrindžiant darbe minėtus ginamuosius teiginius, JAV vykdytą demokratijos plėtros politiką galima vizualizuoti žemiau esančioje lentelėje, kurioje raidė P žymės vykdytą pragmatišką politiką, o I – idealistinę.

	Vietnamas	Mianmaras
Prezidento institucija	P	I
Valstybės Departamentas	I	I
USAID	I	I
NED	I	I

Remiantis tyrimo išvadomis, galima drąsiai pagrįsti pirmąjį ginamąjį teiginį, kadangi Mianmaro demokratizacijos procese matėme sistemingus bandymus šalį vesti demokratiniu keliu, akcentuojant ne vien tik parlamento rinkimus, bet ir siekį užtikrinti platų spektrą žmogaus teisių. Bene svarbiausias faktorius, liudijantis JAV vertybinio pagrindo dominavimą Mianmaro demokratizacijoje yra tai, jog JAV ir toliau sieks tvirtinti demokratiją šioje šalyje, nors įvykus rinkimams, pragmatinių interesų vedina, JAV galėtų apsiriboti palankia situacija Mianmare esant palankiai valdžiai.

Antrasis ginamasis teiginys gali būti pagrįstas iš dalies. Vietnamas ekonominio ir karinio saugumo požiūriu yra viena svarbiausių JAV sąjungininkių regione, tačiau Vietnamo virsmas demokratiška valstybe išlieka JAV interesu. B. Obama užimta nuosaikesnė pozicija santykiuose su Vietnamu galėtų reikšti palaiptiesiems vykdomą demokratizacijos procesų įgyvendinimą, šiuo metu didesnę dėmesį skiriant ekonominio bendradarbiavimo užtikrinimui. Tačiau siekis vystyti dar stipresnius ekonominius santykius neturėtų reikšti demokratinio Vietnamo, kaip ilgalaikio JAV tikslo, išsižadėjimo, kadangi Mianmare matytas demokratijos plėtros modelis buvo taikomas ir šioje šalyje. Lėtesnė Vietnamo demokratizacija turėtų būti vertinama kaip neigiamos komunistinės šalies santvarkos pasekmė, o ne galimai netinkamos JAV politikos rezultatas.

Galiausiai trečiasis ginamasis teiginys, apibrėžiantis ir visą demokratijos plėtros politiką regione, yra pagrindžiamas. Pakankamai nepalanki Vietnamo vidinė situacija, o ne JAV užsienio politikos trūkumai lemia, iš pažiūros, mažesnę JAV indėlį stiprinant demokratiją Vietname. Nėra pagrindo manyti, jog susidarius palankesnei vidinei situacijai Vietname, JAV nevykdytų idealistinės demokratijos plėtros politikos, kuri atsiskleidžia Mianmaro atžvilgiu. Apibendrinus abiejų valstybių atvejus, galime konstatuoti, jog vertybinis ir idealistinis pagrindas JAV vykdytoje demokratizacijos plėtros politikoje dominuoja, o pats demokratizacijos procesas nėra vien tik JAV pragmatinių tikslų įgyvendinimo įrankis.

IŠVADOS

Tampa akivaizdu, jog demokratizacijos procesai ir atskirų valstybių vykdoma demokratijos plėtros politika šiomis dienomis yra pakankamai neapibrėžtas, nuo kiekvienos šalies specifikos priklausantis reiškiny. Priešingai nei pasibaigus Šaltajam karui, demokratinės vertybės daugelyje jaunų demokratijų ar autoritarinių režimų nėra suvokiamos kaip visuotinai priimtinos normos. Atsižvelgiant į nesibaigiančius ir nuolatinius iššūkius pasaulyje, reta valstybė ar organizacija turi aiškią demokratijos plėtros politiką. Nepaisant to, Jungtines Valstijas pagrįstai galima tebelaikyti demokratijos plėtros flagmanais pasaulyje.

Demokratijos plėtra ir jos stiprinimas visada buvo vienas iš kertinių JAV užsienio politikos tikslų, tačiau neretai vykdytas aplaidžiai ir ignoruojant svarbiausius demokratijos principus. Pragmatiška Bill Clinton demokratijos plėtros politika Rusijoje ir G. W. Bush nesėkmingi bandymai demokratizuoti Afganistaną ir Iraką gana pagrįstai leido suabejoti ne tik demokratijos nauda, bet ir nešališku JAV vaidmeniu skleidžiant demokratinės vertybes. Savotiškai sukompromituota demokratizacijos būtinumo idėja privertė į šį procesą pažvelgti naujai ir ieškoti naujų prieigos būdų prie autoritarinių režimų.

Ilgametė demokratizacijos procesų įgyvendinimo patirtis leidžia Jungtinėms Valstijoms vykdyti aktyvią užsienio politiką visame pasaulyje. B. Obama kadencijos metu, demokratijos stiprinimas Pietryčių Azijoje, ypač Mianmare, tapo šio prezidento ir jo aplinkos užsienio politikos vizitine kortele. Nepaisant jau aptartų iššūkių sėkmingai demokratijos plėtrai, Jungtinės Valstijos vykdė principingą, toliaregišką, aiškiomis vertybinėmis nuostatomis grįstą demokratijos sklaidos ir stiprinimo politiką.

Thomas Carothers pateiktame demokratijos plėtros politikos įgyvendinimo modelyje aiškiai matomas šio proceso dualumas. Žvelgiant į demokratijos procesus bei jų galimus įgyvendinimo būdus, siūloma politinė prieiga atrodo atgyvenusi savo aukso amžių ir su savo siūlomu pakankamai supaprastintu suvokimu apie demokratijos įdiegimą nėra tinkama šių dienų kontekste. Raidos prieigos siūlomas kur kas ilgesnis įdirbio būtinumas, orientavimasis į demokratizuotinos šalies piliečius bei jų esminių teisių užtikrinimą šiomis dienomis atrodo kur kas tinkamesnis, nors ir ilgesnis bei labiau neapibrėžtas.

Tai pasitvirtina konkrečiau žvelgiant į Vietnamo ir Mianmaro atvejus, kurie liudija Jungtinių Valstijų pasirinktą ilgalaikės ir nuoseklios demokratijos plėtros politikos įgyvendinimo modelį. Ypač sėkmingas Mianmaro demokratizacijos procesas, įvykęs didelės JAV paramos dėka, leidžia tikėtis panašių laimėjimų ir Vietname. Nors Mianmaras ir Vietnamas yra pakankamai skirtingos

valstybės, Mianmaro pavyzdys ir vykdyta demokratijos plėtros politika vadovaujantis raidos modeliu leidžia tikėtis sėkmingos demokratizacijos Vietname ilgalaikėje perspektyvoje. Žinant, jog pats Mianmaro režimas pakankamai neseniai buvo tapatinamas su Šiaurės Korėjos ar Centrinės Azijos valstybių diktatūromis, tai neatrodo kaip neįgyvendinama misija.

Vietname vykdytą Jungtinių Valstijų demokratijos plėtros politiką, nepaisant iš vienpartinės šalies valdymo formos kylančių iššūkių, derėtų laikyti sėkminga, nuoseklia ir nemažai žadančia. Jungtinių Valstijų vadovybės oficialūs pareiškimai aiškiai nurodo, jog žmogaus teisių padėtis Vietname išliks JAV darbotvarkėje, nors akivaizdu, jog realių pokyčių užtikrinant Vietnamo piliečių teises kol kas galima tikėtis tik ekonomikos sferoje. Tačiau JAV orientavimasis į ekonominių procesų Vietname liberalizavimą neturėtų būti vertinamas kaip demokratijos plėtros politikos nukėlimas į antrą planą. Vadovaujantis T. Carothers pasiūlyta raidos prieiga, toks JAV žingsnis turėtų būti visiškai suprantamas. Ekonominių laisvių užtikrinimas leistų į tvarią demokratiją Vietnamui transformuotis palaipsniui, be to, pernelyg tiesmukas JAV siekis rinkimais keisti Vietnamo politinę sanklodą neabejotinai žlugdytų ne tik abiem valstybėm svarbų dvišalį bendradarbiavimą, bet ir eliminuotų bet kokių demokratiškų pokyčių Vietname galimybę, Vietnamo komunistinei valdžiai baiminantis JAV siekio juos nuversti iš valdžios.

Sėkminga Mianmaro demokratizacija leidžia teigti, jog demokratija ne tik neprarado savo svarbos ir yra siektina valdymo forma, bet ir parodo, kaip sėkmingai demokratinė transformacija turi vykti. Būtų sunku tikėtis laisvų ir demokratiškų rinkimų Mianmare 2015 metais, jei JAV būtų pasirinkusi ir vykdžiusi kitokią demokratijos plėtros politiką. JAV aukščiausių vadovų interesas Mianmaro demokratizacijai visuomet buvo aiškiai deklaruojamas, nepaisant to, realūs pokyčiai šalyje įgyvendinti ne brukant rinkimus, kaip panacėją nuo autoritarizmo, o ilgai ir nuosekliai dirbant tiek su buvusia Mianmaro valdžia, kariuomenės elitu, opozicija, tiek ir su Mianmaro visuomene, ją šviečiant ir mokant esminių demokratijos principų. Ilgalaikių programų vykdymas ir aiškiai nurodytas darbų tęstinumo būtinumas leidžia tvirtinti, jog raidos prieiga Mianmare įsitvirtino ir visiškai pasiteisino. Mianmaro demokratizacijos procesams įgyvendinti skirtas finansavimas nuolatos didėjo, todėl tikėtina, jog demokratijos plėtros politika Mianmare nesibaigs įvykus sėkmingiems rinkimams, o ir pats Mianmaro atvejis taps pavyzdžiu, kaip demokratijos plėtros politika gali būti įgyvendinta ir kitose šalyse.

Demokratijos plėtros procesų įgyvendinimas ir aiškus pasiryžimas juos vykdyti ir toliau mums leidžia teigti, jog demokratijos plėtra ir jos stiprinimas, kaip vienas iš užsienio politikos tikslų valdant B. Obama, buvo sėkmingai įgyvendinamas kartu vykdant ir saugumo bei ekonomikos politiką. Tai reikštų, jog demokratijos plėtros politika nebuvo priedanga siekiant išlaikyti karinę viršenybę regione ir

užsitikrinant ekonominį bendradarbiavimą, o sėkmingai koegzistavo kartu su kitais užsienio politikos tikslais. Be abejo, karinis ir ekonominis dėmuo JAV užsienio politikoje išlieka vienu iš prioritetų, tačiau Mianmaro ir Vietnamo demokratizaciją galėtume laikyti nepriklausoma užsienio politikos kryptimi. Valdant B. Obama, išryškėjo siekis į demokratizaciją žiūrėti ne tik kaip į kietosios galios įgyvendinimo priemonę, bet ir vertybiniu pagrindu grindžiamą užsienio politikos prioritetą.

B. Obama sėkmingai vykdžius demokratijos „eksportą“ Mianmare ir Vietname, jau artimiausiu metu galėsime vertinti galimai pakitusius JAV užsienio politikos prioritetus ir jų įgyvendinimo priemones. Suprantant, jog demokratizacija ir demokratijos plėtros procesai yra ilgalaikiai, neabejotinai reikšmingi ir neprarandantys aktualumo JAV užsienio politikos kontekste, naujo JAV Prezidento atėjimas į valdžią, besikeičianti geopolitinė situacija leis ir ateityje prasmingai nagrinėti demokratijos plėtros svarbą JAV užsienio politikoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bouchet, Nicholas, *Holding steady? US Democracy Promotion in a Changing World*. London: Chatham House, 2014.
2. Campbell, Kurt, Andrews, Brian, „Explaining the US ‘Pivot’ to Asia“, London: Chatham House, 2013.
http://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Americas/0813pp_pivottoasia.pdf, [žiūrėta 2015 05 27].
3. Carothers, Thomas, „Democracy Aid at 25: Time to Choose“, Carnegie endowment for international peace, 2015, <http://carnegieendowment.org/2015/01/13/democracy-aid-at-25-time-to-choose>, [žiūrėta 2015 05 29].
4. Carothers, Thomas, *Democracy assistance: Political vs. Developmental*, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press, Journal of Democracy, Volume 20, 2009.
5. Clark, Terry D., *JAV užsienio politika po 2006 m. rinkimų į Kongresą: neokonservatizmas ir jo oponentai*. Kn. Gediminas Vitkus (sud.), „Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2007“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2008.
6. Human Rights Watch, „Vietnam: Amended Constitution a Missed Opportunity on Rights“, 2013, <https://www.hrw.org/news/2013/12/02/vietnam-amended-constitution-missed-opportunity-rights>, [Žiūrėta 2016 04 15].
7. Youngs, Richard, *Exploring Non-Western Democracy*, Carnegie Europe, Journal of Democracy, Volume 26, Number 4, 2015.
8. Kurki, Milja, *Democracy and conceptual contestability: Reconsidering conceptions of democracy in democracy promotion*, International Studies Review, Volume 12, Issue 3, 2010.
9. Muoi, Nguyen Pham, „New Vietnam Constitution Cements Party Dominance.“ New York: Wall Street Journal, 2013, <http://blogs.wsj.com/economics/2013/11/29/vietnam-passes-amended-constitution-confirming-communist-party-leadership/>, [Žiūrėta 2016 04 16].
10. National Endowment for Democracy, „About the National Endowment for Democracy“, Washington, <http://www.ned.org/about/>, [Žiūrėta 2016 04 15].
11. National Endowment for Democracy, *Stifling the Public Sphere. Media Civil Society in Vietnam*, 2015.
12. *The Constitution of the Socialist Republic of Vietnam*, Hanoi, 2013.

13. The Secretary of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification*, Washington, 2016.
14. The White House, „The President Wraps Up Trip in Burma, Heads to Australia“, 2014, <https://www.whitehouse.gov/blog/2014/11/15/president-wraps-trip-burma-heads-australia>, [Žiūrėta 2016 04 25].
15. The White House, *Fact Sheet: U.S. Assistance to Burma*, Washington: Office of the Press Secretary, 2014.
16. The White House, *National security strategy*. Washington, 2010.
17. The White House, *National security strategy*. Washington, 2015.
18. The White House, *Readout of the President's Call with Aung San Suu Kyi of Burma*, Washington: Office of the Press Secretary, 2015.
19. The White House, *Remarks by President Obama and Daw Aung San Suu Kyi of Burma in Joint Press Conference*, Rangoon: Office of the Press Secretary, 2014.
20. The White House, *Remarks by President Obama and General Secretary Nguyen Phu Trong of Vietnam*, Washington: Office of the Press Secretary, 2015.
21. The White House, *Remarks by President Obama at ASEAN Business and Investment Summit*, Kuala Lumpur: Office of the Press Secretary, 2015.
22. The White House, *Remarks by the President on the Middle East and North Africa*, Office of the Press Secretary, 2011.
23. U. S. Department of State, *Advancing freedom and democracy report 2014*, Washington, 2014.
24. U. S. Department of State, *Burma's Union Parliament Elects New President*, Washington, 2016.
25. U. S. Department of State, *Fiscal Year 2016 Congressional Budget Justification Appendix 2*, Washington, 2015.
26. U. S. Department of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification*, Washington, 2016.
27. U. S. Department of State, *Fiscal Year 2017 Congressional Budget Justification Appendix 2*, Washington, 2016.
28. U. S. Department of State, *Press Conference in Rangoon*, Rangoon, 2015.
29. U. S. Department of State, *Remarks on U.S.-Vietnam: Looking to the Future*, Hanoi, 2015.

30. U. S. Department of State, *U.S. Relations With Burma Fact Sheet*, Washington: Bureau of East Asian and Pacific Affairs, 2016.
31. U. S. Department of State, *U.S. Relations with Vietnam*, Washington, 2013.
32. U. S. Department of State, *U.S.-Vietnam Human Rights Dialogue*, Washington, 2013.
33. U.S. Agency for International Development , „Our work“, <https://www.usaid.gov/burma/our-work>, 2016, [Žiūrėta 2016 04 27].
34. U.S. Agency for International Development, „Burma – Complex Emergency“, https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1866/burma_ce_fs02_03-25-2016.pdf, 2016, [Žiūrėta 2016 04 27].
35. U.S. Agency for International Development, *Country Development Cooperation Strategy for Vietnam 2014-2018*, Hanoi, 2013.
36. U.S. Agency for International Development, *Remarks by Assistant Administrator Jonathan Stivers at an event on the crucial role of domestic observers in the 2015 Burma election*, 2015.
37. U.S. Agency for International Development, *Testimony of assistant administrator Jonathan N. Stivers before the House Subcommittee on Asia and the Pacific*, 2015.
38. U.S. Agency for International Development, *Vietnam Gap Analysis*, Strategic Planning and Analysis Division: Europe & Eurasia Bureau, 2012.
39. U.S. Department of Commerce, „Trade in Goods with Vietnam“, 2015, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5520.html#1992>, [Žiūrėta 2016 04 10].
40. Zakaria, Fareed, „The rise of Illiberal Democracy“, *Foreign Affairs*, 1997, <https://www.foreignaffairs.com/articles/1997-11-01/rise-illiberal-democracy>, [Žiūrėta 2016 03 26].
41. Žielys, Povilas, *JAV saugumo interesai ir paramos demokratijai programos Gruzijoje ir Ukrainoje*, Kn. Gediminas Vitkus (sud.), „Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2012-2013“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2013.
42. Žielys, Povilas, *Weighing burden of security: US democracy assistance in the post-Soviet space*. *Baltic Journal of Law & Politics*, Volume 3, Number 1, 2010.

SUMMARY

Democratization of South-East Asia in the U.S. Foreign Policy: the Cases of Vietnam and Myanmar

Since the presidency of G. W. Bush has made many politicians and political researchers doubt about the U.S. real intentions in spreading democracy and its values, this study attempts to evaluate democracy support policies in Vietnam and Myanmar under Barack Obama.

This study seeks to answer the question if the policy of democracy support under Obama was sincere, based upon the core democratic values and stayed unaffected by other U.S. foreign policy goals, like military security and economic gains.

The first part of the research introduces us to a dual model of the implementation of democracy. Following the model, we will be able to characterize the nature of the democratic support policy, waged by the Americans. As the researcher Thomas Carothers suggests, implementation may focus on simply organizing free elections and helping democratic (pro-Western) political parties to overthrow the dictatorship. As this model seems to be a little bit too old and non-efficient for a dynamic region like South-East Asia, other set of tools suggests supporting a certain country's economic and social welfare, assuring basic human rights, in such a way expecting real democratic changes in a long run. As it seems that supporting only the elections may not help to establish true democracy in such countries as Vietnam and Myanmar, orientation towards securing basic needs and people's welfare suggests us more actual and efficient way to ensure fair process of democratization.

Many researchers have proven, that the ties between the policy of democratic support, as a virtue, and economic and security goals have not always been visible. That means that U.S. believes in the need to spread democracy not only to ensure the achievement of its own pragmatic goals, but to help other people to live under democratic conditions, which seems to be universal norm until today.

The second part shows how major U.S. officials and institutions really work on supporting democracy. The continuation on financing developmental programs in Vietnam and Myanmar, strong verbal support (in some cases - criticism), impartiality show us that the spread of democracy must not be seen only as a disguise to achieve hard power gains, but rather as a still important set of values in their foreign policy.

To conclude, this study proves that the spread of democracy in the U.S. foreign policy must not be seen as a way to simply strengthen its military and economic might, but should be considered as an idealistic way to help other countries to pull through the poverty, deprivation and authoritarian regimes. Hence we may conclude that this study denies popular thought that the spread of democracy in the United States foreign policy is a cover-up for more important security and economic issues. Of course, U.S. has major economic and security interests in Vietnam and Myanmar, but that does not mean that those matters overrun the importance of democracy.